

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
TIESĪBU TEORIJAS UN VĒSTURES ZINĀTŅU KATEDRA

**TIESISKUMA UN LIKUMA IEVĒROŠANAS PRINCIPA KOLĪZIJA
DEMOKRĀTISKAS TIESISKAS VALSTS TIESISKAJĀ SISTĒMĀ**

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Viktorija Nagla**

Studenta apliecības Nr.:vn16010

Darba vadītāja: **Prof., Dr.iur. Daiga Rezevska**

RĪGA 2018

ANOTĀCIJA

Mūsdienās viena no neatņemamām demokrātiskas un tiesiskas valsts tiesiskās sistēmas sastāvdaļām ir vispārējie tiesību principi. Tā kā vispārējie tiesību principi visi ir vienlīdz juridiski nozīmīgi, nevar izvairīties no situācijas, kad tiesību normu piemērotājiem rodas jautājums – kā *taisnīgi, precīzi* un *juridiski korekti* izšķirt strīdu tur, kur savstarpēji kolidē vienlīdz juridiski nozīmīgi vispārējie - tiesiskuma un likuma ievērošanas – tiesību principi. Darbā apkopoti dažādu valsts tiesību doktrīnu un tiesību zinātnieku atziņas attiecībā uz darbā apskatāmo principu saturu un to vietu demokrātiskas valsts tiesiskajā sistēmā, kā arī vispārējo tiesību principu kolīzijas risināšanas metodes. Pētījuma rezultātā atklājusies Administratīvā procesa likuma 15.panta vienpadsmitās daļas nepiemērojamība, ko darba autore ierosina izslēgt no normatīvā regulējuma.

Atslēgvārdi: vispārējie tiesību principi; demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskā sistēma; tiesiskuma princips, likuma ievērošanas princips; tiesību normu kolīzija; juridiskās metodes.

ANNOTATION

Nowadays, one of the basic elements of a state of Democracy and the Rule of Law legal system is General Principles of Law. Since all of the general principles of law have equal legal significance, law enforcement agents are facing problems with achieving the most useful, just and equitable result in the specific case, where a conflict between two general principles of law - The Rule of Law and the principle of compliance with the law – arises. The study summarizes the legal doctrines of *The Rule of Law* and *Rechtsstaat* principles and legal scholars' opinions regarding the problems of the collision of general principles, including the description of legal methods for resolving conflicts between two general principles of law. As a result of the study, the inapplicability of the Section 15, Paragraph 11 of the Administrative Procedure Law has been revealed; therefore the author proposes to exclude the regulation referred to above from the regulatory framework.

Keywords: General Principles of Law; the state of Democracy and the Rule of Law; legal system; The Rule of Law, the principle of compliance with the law; norm collision; legal methods.

SATURS

IEVADS.....	5
1. VISPĀRĒJIE TIESĪBU PRINCIPI DEMOKRĀTISKAS UN TIESISKAS VALSTS TIESISKAJĀ SISTĒMĀ.....	10
1.1. Demokrātiskas un tiesiskas valsts tiesiskā sistēma.....	10
1.2. Vispārējo tiesību principu loma un vieta demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā	15
2. TIESISKUMA PRINCIPS	19
2.1. Tiesiskuma principa vēsturiskā attīstība un izpratne	19
2.1.2. <i>The Rule of Law</i> jeb tiesību virsvadības princips anglo-amerikāņu tiesību saimē	20
2.1.3. <i>Rechtsstaat</i> jeb tiesību virsvadības princips romāņu-ģermāņu tiesību saimē.....	23
2.1.4. Tiesiskuma principa izpratne Latvijā	26
3. LIKUMA IEVĒROŠANAS PRINCIPS.....	31
3.1. Likuma un tā ievērošanas principa izpratne	31
3.2. Likuma ievērošanas principa izpratne Latvijas judikatūrā.....	35
4. TIESISKUMA UN LIKUMA IEVĒROŠANAS PRINCIPA KOLĪZIJA	39
4.1. Tiesību normu kolīziju risināšanas metodes.....	39
4.1. Tiesiskuma un likuma ievērošanas principa kolīziju risinājums	41
4.3. Administratīvā procesa likuma 15.panta vienpadsmitās daļas piemērošanas problemātika	48
SECINĀJUMU KOPSAVILKUMS.....	58
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN INFORMĀCIJAS AVOTI.....	60
DOKUMENTĀRĀ LAPA	72

IEVADS

Mūsdienās viena no neatņemamām demokrātiskas un tiesiskas valsts tiesiskās sistēmas sastāvdaļām ir vispārējie tiesību principi - vispārpieņemtas pamatnostādnes, galvenie noteikumi, uz kuriem attiecīgā sistēma, nozare vai apakšnozare balstās.¹ Vispārējo tiesību principu atzīšana tiesiskajā sistēmā ir modernas, civilizētas, demokrātiskas un tiesiskas valsts pazīme, ar to piemērošanu valsts panāk gan esošas, gan potenciālas interešu konfliktsituācijas atrisinājumu sabiedrības ietvaros.² Tie nosaka konkrētās tiesiskās sistēmas būtību un ir būtisks konstitūcijas elements.³

Vispārējo tiesību principu piemērošana sastāv no vairākām stadijām: atvasināšanas no *pamatnormas (demokrātiska tiesiska valsts)* vai citiem vispārējiem tiesību principiem, konkretizācijas (*satura noskaidrošanas*) un potenciālās konfliktsituācijas atrisinājuma ar to palīdzību. Tā kā vispārējie tiesību principi visi ir vienlīdz juridiski nozīmīgi – tiem visiem piemīt vienāds juridiskais spēks.⁴ Līdz ar to nevar izvairīties no situācijas, kad tiesību normu piemērotājiem rodas jautājums – kā *taisnīgi, precīzi un juridiski korekti* izšķirt strīdu tur, kur savstarpēji kolidē vienlīdz juridiski nozīmīgi vispārējie tiesību principi un kādam no tiem ir dodama priekšroka attiecīgajos faktiskajos apstākļos.

Administratīvā procesa likums⁵ (turpmāk – APL), kas stājās spēkā 2004.gada 1.februārī, bija pirmais normatīvais tiesību akts, kas Latvijā pozitīvizēja vispārējos tiesību principus, 1.panta ceturtajā daļā norādot, ka “[...] *tiesību norma ir normatīvs akts (tā daļa) un vispārējie tiesību principi*”. Vispārējo tiesību principu uzņemšana Administratīvā procesa likuma tekstā ir bijusi nepieciešama galvenokārt tāpēc, ka Latvijā (*pēc neatkarības atjaunošanas*) toreiz vēl judikatūra un tiesību zinātne šos principus nebija attīstījusi un tika uzskatīts, ka tiesneši un ierēdņi tos nepārvalda.⁶

---

¹ Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2.izd. Rīga: Daigas Rezevskas izdevums, 2015, 26.lpp.

² Satversmes tiesas 1999.gada 9.jūlija sprieduma lietā Nr.04-03(99) 12.lpp.

³ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 21.lpp.

⁴ Turpat, 27.lpp.

⁵ Administratīvā procesa likums: LV likums. Pieņemts 25.10.2001. [01.03.2017.red.].

⁶ Levits E. Par dažiem Administratīvā procesa galvenajiem principiem (I) 02.06.2001., no paskaidrojuma raksta Administratīvā procesa likumam, 62.lpp. (*nav publicēts*)

Tomēr atzīstot vispārējus tiesību principus, tostarp arī *juridiskās metodes*, ar kuru kolīziju atrisināšanas vadlīnijām ir iespējams atrisināt potenciālās tiesību normu pretrunas, APL vēl joprojām pastāv neviennozīmīgā norma, kas nosaka iestādei pienākumu ievērot tiesību normu pat tad, kad tai rodas pamatotas šaubas par tās atbilstību augstākai juridiskā spēka tiesību normai.⁷ Analizējot likumu savstarpējā kopsakarā, darba autorei rodas jautājums – vai norma ir piemērojama mūsdienu demokrātiskas un tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā?

Vispārējie tiesību principi tika iekļauti APL regulējumā ar mērķi neskaidrību gadījumos nodrošināt nepieciešamās zināšanas par to, kāda ir Latvijas tiesību normu sistēma, tiesību hierarhija, pēc kādiem principiem jāvadās piemērojot tiesību normu. Tika uzskatīts un uzsvērts, ka bez šīm atziņām nav iespējams īstenot tiesisku administratīvo procesu un, ka diemžēl šīs atziņas ierēdņiem nav zināmas.⁸ Runājot par Administratīvā procesa likumu izstrādi, Arvīds Dravnieks, viens no likuma izstrādātājiem, norādīja, ka *“tajā laikā likumprojektu rakstīja atbilstoši tā laika pieprasījumam, ka visam jābūt uzrakstītam, lai ierēdņi un tiesneši saprastu.[..]”*⁹ Tomēr no Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās dienas pagāja jau *četrpadsmit gadi*. Laika gaitā Latvijas tiesiskā sistēma un juridiskā izglītība ir mainījusies, tāpat kā mainījusies attieksme pret vispārējiem tiesību principiem un to piemērošanu. Būtisku lomu šīs attieksmes maiņā nospēlēja arī Satversmes tiesas judikatūra, kurā visai plaši tiek izmantota vispārējo tiesību principu atvasināšana no demokrātiskas un tiesiskas valsts tiesiskās sistēmas, to satura konkretizācija un tiešā piemērošana.

Kā norādījusi Satversmes tiesas tiesnese Ineta Ziemele: *“Satversmes tiesa kā konstitucionālās kontroles institūcija ir būtisks demokrātiskas tiesiskas valsts iekārtas elements. Īstenojot vispārējo tiesību principu un konstitūcijas virsvadību, Satversmes tiesa ar tiesiskiem līdzekļiem savas kompetences ietvaros risina gan tiesību, gan tiesībpolitiskus jautājumus, tādējādi sekmējot demokrātijas un tiesiskuma nostiprināšanos.”*¹⁰ Līdz ar to tās darbības pārskats ir būtisks arī minētās Administratīvā procesa likuma problemātikas izpratnei. Latvijā pēdējo trīs gadu laikā (2015.-2017.g.) Satversmes tiesa pieņēma un atzina par piekritīgiem 711 iesniegumus par tiesību normu atbilstību konstitūcijai. Kaut gan izskatītas bija tikai 55 lietas, pēc statistikas datiem 20 no tām ir taisīti spriedumi par tiesību

---

⁷ Administratīvā procesa likums: LV likums. Pieņemts 25.10.2001. [01.03.2017.red.] 15.panta vienpadsmitā daļa.

⁸ Latvijas Republikas 7.Saeimas Juridiskās komisijas Apakškomisijas darbam ar Administratīvā procesa likumu 1999.gada 26.maija sēdes protokols Nr.2. (*nav publicēts*)

⁹ Administratīvais process Latvijā: no idejas līdz likumam un tiesai. Jurista Vārds, 2014, Nr.5 (807)., 10.lpp.

¹⁰ Pārskata par Satversmes tiesas darbu 2017.gadā 7.lpp. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2018/01/P%C4%81rskats-2017_final-LV-13.03.2018..pdf [aplūkots 10.03.2018.]

normas neatbilstību Satversmei.¹¹ Minētā statistika tikai virspusēji parāda, ka diemžēl arī demokrātiskas un tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā likums nav ideāls, jo realitātē ne visas *personas*, saskaroties ar tiesību normas neatbilstību konstitūcijai vai vispārējiem tiesību principiem, izvēlas vērsties tiesībsargājošās institūcijās. Jautājums par sabiedrības uzticēšanos tiesu varai nav tikai teorētiski aktuāls, bet gan arī praktiski nozīmīgs. Jo īpaši tad, ja, kā atklāj publiskotie “Eiobarometra”¹² aptaujas dati, – Latvijas iedzīvotāju uzticība tiesu sistēmai ir viena no zemākajām Eiropas Savienības dalībvalstīs. Veiktajā dalībvalstu iedzīvotāju aptaujā Latvijā uzticēšanos tiesu sistēmai pauduši vien 34 % respondentu.¹³

Demokrātiskas tiesiskas valsts pamatmērķis ir taisnīguma nodrošināšana sabiedrībā, it īpaši valsts attiecībās ar mazāk aizsargāto tiesību subjektu - indivīdu. Izvēlētā pētījuma temata aktualitāte ir skaidrojama ar to, ka vispārējo tiesību principu piemērošana valsts pārvaldē vēl joprojām nav bieži sastopama parādība. Tiesu praksē var novērot, ka iestāde reti sava lēmuma pamatošanai izmanto vispārējo tiesību principu.¹⁴ Iestādes tiesību piemērotājam ir stingri jāievēro likuma kārtība, kura nepārprotami viņam nosaka – piemērot tiesību normu, pat ja tā ir antikonstitucionāla. Administratīvā procesa likums ir viens no nozīmīgākajiem avotiem administratīvo tiesību jomā un tā mērķis ir ne tikai aizsargāt cilvēktiesības, bet arī nodrošināt tiesību normu tiesisku, precīzu un efektīvu piemērošanu publiski tiesiskajās attiecībās,¹⁵ taču nevar izslēgt varbūtību, ka tieši 15.panta vienpadsmitā daļā pastāvošais regulējums šobrīd ir šķērslis vispārējo tiesību principu piemērošanas prakses attīstībai iestādē, gadījumos, kad konstatējama normas *acīmredzama* pretruna ar augstāk stāvošo tiesību normu. Pieļaujot šādas kārtības pastāvēšanu valsts pārvaldē, ierēdņi vēl joprojām paliek par *likuma burta kalpiem*. Darba autoresprāt, demokrātiskas un tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā šī norma būtu izslēdzama no likuma.

Darba autore savā pētījumā ir izvēlējusies apskatīt vispārējo tiesību principu kolīziju problemātiku un risināšanas metodes demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā, it īpaši - tiesiskuma un likuma ievērošanas principa kolīziju publisko tiesību jomā. Darba zinātniskā

---

¹¹ 20.02.2017., 10.02.2016., 10.02.2015. publicētie pārskati par Satversmes tiesas darbu no 2015. līdz 2017.gadam. Pieejami: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/blog/category/parskati/> [aplūkots 10.03.2018.]

¹² Ziņu aģentūra LETA. Eiobarometrs: Latvijas iedzīvotāju uzticība valdībai un tiesu sistēmai ir viena no zemākajām ES. Pieejams: <http://www.leta.lv/es/item/3D25E173-6A69-433F-899D-3E254748B2CC/jaunumi:news/> [aplūkots 01.03.2018.]

¹³ Matule S. Sabiedrība un tiesa: sarunāties vai norobežoties. Jurista Vārds, 2017, Nr. 29 (983), 6.-7.lpp.

¹⁴ Mīta D. Administratīvā procesa likuma 1.panta komentāri. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Dr.iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013., 51.lpp.

¹⁵ Lītvins G. Kad tiesu varai jākontrolē Saeimas lēmumi. Jurista Vārds, 2015, Nr. 46 (898), 8.-14.lpp.

novitāte izpaužas tajā, ka līdz šīm darbā aprakstīto tiesiskuma un likuma ievērošanas principu kolīzijas problemātika Latvijā nebija izpētīta. Darba rezultātā atklājusies Administratīvā procesa likuma normas nepiemērojamība, ko darba autore ierosina izslēgt no normatīvā regulējuma.

Darba mērķis ir izpētīt dažādu doktrīnu izpratni par darbā apskatāmiem vispārējiem tiesību principiem un to kolīziju risināšanas metodēm. Lai sasniegtu šo mērķi, darba autore izpētīja literatūru – tiesību zinātnieku darbus, publikācijas, internetā esošos materiālus, normatīvo tiesību aktu komentārus, kā arī dažādu saistīto zinātņu jomu darbus un uzskatus par pētāmo jautājumu angļu, latviešu un krievu valodās. Tostarp darbā ietvertas Latvijas un ārvalstu tiesu prakses sniegtās atziņas attiecībā uz pētāmā jautājuma problemātiku un darbā analizēto tiesību principu saturu.

Nolūkā sasniegt nosprausto darba mērķi, darba autore ir izvirzījusi vairākus **uzdevumus**:

- 1) aplūkot un vispārīgi aprakstīt demokrātiskas tiesiskas valsts un tās tiesiskās sistēmas izpratni un mērķus;
- 2) analizēt un apkopot tiesībzinātnieku doktrinālās atziņas attiecībā uz tiesiskuma un likuma ievērošanas principa jēdziena saturu un to vēsturisko attīstību;
- 3) aprakstīt un apkopot informāciju par vispārējo tiesību principu kolīziju risināšanas metodēm, it īpaši attiecībā uz darbā analizēto tiesiskuma un likuma ievērošanas principu.

Darbā ir izmantotas šādas zinātniskās pētniecības metodes: **1) salīdzinošā metode** – tiesību zinātnieku pausto atziņu par demokrātiskas un tiesiskas valsts jēdzienu salīdzinājums, kā arī dažādu valstu tiesību doktrīnu izpratnes par tiesiskuma un likuma ievērošanas principu salīdzinājums; **2) sistēmiskā metode** – savstarpējo kopsakaru meklēšana dažādu valstu tiesību zinātnieku darbos attiecībā uz pētāmo problemātiku; **3) analītiskā metode** – dažāda veida avotu analīze, atziņu vērtēšana, secinājumu apkopošana; **4) induktīvā metode** – no atsevišķām atziņām par vispārējiem tiesību principiem un to kolīziju risināšanas metodēm pārejot uz to kopīgām un vispārīgām pazīmēm; **5) deduktīvā metode** – no vispārīgiem faktiem izsecinot atsevišķus secinājumus attiecībā uz tiesiskuma un likuma ievērošanas principa kolīziju risināšanas metodēm; **6) vēsturiskā metode** - izpētīt izvēlēto vispārējo tiesību principu jēdziena vēsturisko attīstību un to piemērošanas evolūciju.

Darbs sastāv no titullapas, anotācijas, apzīmējumu saraksta, ievada, satura radītāja, trim pamatnodaļām ar vairākām apakšnodaļām, secinājumu kopsavilkuma, izmantotās literatūras saraksta un dokumentārās lapas. Nodaļas ir veltītas demokrātiskas tiesiskas valsts jēdziena un idejas skaidrojumam, detalizēti aprakstīta divu vispārējo tiesību principu – tiesiskuma un likuma ievērošanas principa vēsturiskā attīstība un izpratne, gan nacionālajās, gan supranacionālajās tiesībās. Pēdējā nodaļa veltīta darbā apskatāmo vispārējo tiesību principu kolīzijas risināšanas metodēm un ar to saistītās problemātikas analīzei.

1. VISPĀRĒJIE TIESĪBU PRINCIPI DEMOKRĀTISKAS UN TIESISKAS VALSTS TIESISKAJĀ SISTĒMĀ

1.1. Demokrātiskas un tiesiskas valsts tiesiskā sistēma

Filozofijā, jurisprudencē un politikā viens no centrālajiem izpētes jautājumiem bija, ir un būs *valsts un tiesības*. Līdzīgi mūžīgi uzdotajam un neatrisināmajam filozofiskajam jautājumam – kas tad bija pirmais, vista vai ola, dažādu tiesību doktrīnu pārstāvji nevar nonākt pie secinājuma, kas tad bija pirmais – valsts vai tiesības? Ja pieņem (*kā pozitīvisti*), ka tiesības ir valsts darbības produkts, tad ir ļoti svarīgi noskaidrot, vai pati valsts savā tiesībradē jau ir jāsaprot kā tiesisks fenomens, vai arī tā ir kaut kas ārējs, heteronoms tiesībām.¹⁶ Valsts ir tas pamats, politiskā, nacionālā un sociālā organizācija, ar kuru tiek realizēta sabiedrības vispārobligāta vadīšana, pastāvošās iekārtas saglabāšana.¹⁷ Valsts iekārta, savukārt, nosaka konkrētās pamatnostādnes, darbības principus, kurus jāievēro visās valsts pārvaldes sfērās. Valsts ar demokrātisko un tiesisko iekārta šodien uzskatāma par starptautiski atzītu pārvaldīšanas modeļa ideālu. Gandrīz visās civilizētās, attīstītās un modernās Rietumu tipa valstīs mūsdienās konstitucionālā līmenī ir nostiprināta demokrātiskā, tiesiskā iekārta.¹⁸

Par demokrātiju, galvenokārt, uzskata valsts pārvaldes formu, kurā varu īsteno tauta (tiesā demokrātija) vai tās ievēlēti pārstāvji (pārstāvnieciskā demokrātija). Šī pārvaldes forma nodrošina katram pilsonim tiesības piedalīties savas valsts pārvaldīšanā – vai nu balsojot, vai nu atdodot vēlēšanās savu balsi. Atsevišķu valstij svarīgu lēmumu vai likumu pieņemšanā vai grozīšanā iespējams arī visu pilsoņu balsojums (referendums). Demokrātijas režīmā valsti kontrolē pilsoniskā sabiedrība, valsts garantē pilsoniskās sabiedrības suverenitāti un nodrošina tās iekšējo pretrunu risināšanu.¹⁹

Juridiskajā literatūrā sastopamas dažādas variācijas demokrātijas jēdziena skaidrojumam. Piemēram, tādi tiesībzinātnieki kā Ronalds Dvorkins (*Ronald Dworkin*), Lons

---

¹⁶ Broks J. Tiesības filozofija. Doktrīnas, koncepcijas, diskursi. Rīga: SIA “Biznesa augstskola Turība”, 2008, 29.lpp.

¹⁷ Spektors A. Valsts. Tezaurus – skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/#/sv/valsts> [aplūkots 11.02.2018.]

¹⁸ Levits E. Administratīvā procesa likuma 2.panta komentāri. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Dr.iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 97.lpp.

¹⁹ Eiropas Savienības vērtības. Demokrātija. Pieejams: http://www.esmaja.lv/sites/default/files/root/Eiropas%20eksamens/10-12/1versija_2016/Eiropas_Savienibas_vertibas.pdf [aplūkots 21.01.2018.]

Fullers (*Lon Luvois Fuller*) un Fridrihs Hajeks (*Friedrich Hayek*) ar demokrātiju apzīmē kolektīvo, sociālo procesu taisnīguma sasniegšanai, kas izriet no tautas brīvās gribas.²⁰ Par demokrātisko uzskata arī valsti, kuras uzbūve un pārvalde atbilst brīvi izteiktajai tautas gribai, valsti, kas ir cilvēku un pilsoņu tiesību un brīvību garantants.²¹

Demokrātiskā režīmā likumdevēju galvenais uzdevums ir gādāt par indivīda un pilsoniskās sabiedrības pastāvēšanas un attīstības tiesiskajiem pamatiem un garantijām, visās dzīves sfērās rast tiesisku kompromisu starp dažādu grupu un šķiru interesēm.²²

Tiesiskā valsts, savukārt, ir demokrātiskā valsts, kuras organizācija un visu valsts varas orgānu un amatpersonu darbība pamatojas un ir nesaraujami saistīta ar tiesībām.²³ Tiesiska valstiskuma nodrošināšanai nepieciešama vairāku prasību nodrošināšana - cilvēku un pilsoņu garanta nodrošināšana starptautiskā standarta līmenī; savstarpējās valsts un pilsoņa atbildības sistēma; konstitūcijas, tiesību un likuma virsvadība; demokrātiskā valsts iekārta; varas dalīšana; tiesas neatkarība; līdzsvarotās attiecības starp valsts centralizēto varu un teritoriālo varas atzaru autonomiju; politiskais un ideoloģiskais plurālisms.²⁴ Tiesiska valsts politoloģiskā raksturojumā ir valsts iekārta ar stingru, precīzu un stabilu tiesisko kārtību, ko nodrošina savstarpēji saskaņotā tiesību normu sistēma; likuma prioritāte pār visu varas institūciju un personu gribu; visu valsts institūciju un amatpersonu padotība likumam; valsts un pilsoņu savstarpēja atbildība likuma priekšā; cilvēktiesību un pamatbrīvību ievērošana un garantēšana.²⁵ Par tiesiskas valsts idejas koncepcijas pamatlicējiem uzskatāmi Imanuels Kants (*Immanuel Kant*) un Šarls Luijs de Monteskjē (*Charles-Louis de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu*).²⁶ Tā Monteskjē par nākotnes labāko valdīšanas formu piedāvā varas dalīšanas koncepciju, kuras mērķis ir nodrošināt valstī tiesisku iekārtu un politisku brīvību.²⁷ Imanuela Kanta izpratnē tiesiskas jeb *ideālās* valsts rašanās pamats ir cieši saistīts ar brīvības un taisnīguma ideju, ko iemieso tiesību normas. Valsts, viņaprāt, ir tiesiski

---

²⁰ Allan T.R.S. *Constitutional justice: a liberal theory of the rule of law*. New York: Oxford University press, 2001, p.25.

²¹ Баглай М.В., Туманов В.А. *Малая энциклопедия конституционного права*. Москва: Издательство БЕК, 1998, с.115.

²² *Demokrātijas pamati: Grāmata vispārīzglītojošām skolām/ Latvijas Universitātes Politikas zinātnes katedra. Autoru kolektīvs Semaņa E. zin.redakcijā. Rīga: Zinātne, 1993, 212.lpp.*

²³ Баглай М.В., Туманов В.А. *Малая энциклопедия конституционного права*. Москва: Издательство БЕК, 1998, с.339.

²⁴ Ibid.

²⁵ *Demokrātijas pamati: Grāmata vispārīzglītojošām skolām/ Latvijas Universitātes Politikas zinātnes katedra. Autoru kolektīvs Semaņa E. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Zinātne, 1993, 226.lpp.*

²⁶ Turpat.

²⁷ Broks J. *Tiesības filosofija. Doktrīnas, koncepcijas, diskursi*. Rīga: SIA "Biznesa augstskola Turība", 2008, 86.lpp.

konstituēta sabiedrība, daudzu cilvēku apvienība, kas saistīta ar *tiesību normām*.²⁸ Proti, tiesiska valsts radusies uz cilvēku vienošanās pamata dzīvot saskaņā ar kopīgiem likumiem, kuri nodrošina ikviena sabiedrības locekļa līdztiesību un vienlīdzību.²⁹ Valsts ir tiesību ideju triumfs, bet tās mērķis ir taisnīgums, bet taisnīgums ir tur, kur valsts vara seko taisnīgiem likumiem.³⁰ Pēc tiesību zinātnieka Maksa Vēbera (*Max Weber*) atziņām atšķir piecus tiesisko valsti raksturojošus principus: pārvaldīšana ir tiesību piemērošanas process; amatpersonu varu ierobežo likums; administrācija padota likumam, nevis personām; pilsoņi padoti tiesībām, nevis priekšniekiem; suverēnā vara pieder tautai, nevis varas pārstāvjiem.³¹

Taču formālais tiesiskums nespēs garantēt pilsoņu tiesību un brīvību ievērošanu. Tā pamatnosacījumi ir *tautas suverinitāte* un *tiesību virsvadība*.³² Bez demokrātijas tiesiskums tikai formāli uzliks pienākumu pakļauties tiesību normām, atstājot likumdevējam neierobežotu rīcības brīvību to satura noteikšanā, pārvēršot tiesības par fikciju. Savukārt, ja demokrātija tiek nodrošināta bez tiesiskuma, tā pārvēršas par neierobežotu tautas varu, absolūtu suverēnu varu, kas uz vairākuma pamata var pieņemt jebkuru lēmumu. Tādējādi modernā demokrātija ietver divus galvenos elementus: demokrātiskas politiskas gribas veidošanas principu un tiesiskas valsts principu, kas pakļauj valsti tiesību virsvadībai un ierobežo valsts varu attiecībā uz indivīdu.³³ Savienojot šos elementus tika radīts zelta vidusceļš – demokrātiska un tiesiska valsts.

Demokrātiskas un tiesiskas valsts ideja ir neatrauti saistīta ar taisnīguma nodrošināšanu sabiedrībā. Tā, piemēram, tiesību zinātnieks un filozofs Norberts Horns (*Norbert Horn*) uzskatījis, ka paņēmiens, kā mūsdienu cilvēku kopībai nodrošināt taisnīgu iekārtu, ir tieši demokrātiskas tiesiskas valsts izveidošana, jo tāda valsts nevis valda, bet kalpo sabiedrības kopējam labumam un taisnīguma nodrošināšanai.³⁴

---

²⁸ Meļķis E. Imanuels Kants – Eiropas civilizācijas gara milzis. Grām.: Meļķis E. Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 86.lpp.

²⁹ Turpat, 87.lpp.

³⁰ Turpat.

³¹ Demokrātijas pamati: Grāmata vispārizglītojošām skolām/ Latvijas Universitātes Politikas zinātnes katedra. Autoru kolektīvs. Semaņa E. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Zinātne, 1993, 226.lpp

³² Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 119.lpp.

³³ Turpat, 92.lpp.

³⁴ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 1999, 1.sējums, Nr.1, 16.lpp.

Atbilstoši vispārpieņemtajām atziņām, tiesiska un demokrātiska valsts sastāv no vairākiem savstarpēji saistītiem elementiem:

- 1) jebkurai valsts rīcībai attiecībā uz indivīdu jābūt pamatotai ar likumu un tiesībām;
- 2) parasti pastāv arī vispārīgs pamatlikums – konstitūcija, kas konstitucionālajā līmenī nostiprina varas dalīšanas principu, kā arī konstitucionāli tiek nostiprināts cilvēku pamattiesību katalogs;
- 3) visa vara pieder tautai un valdība tiek ievēlēta demokrātiskās vēlēšanās.³⁵

Modernajā demokrātiskā valstī tiesiskumu nodrošina konstitūcija, kas nosaka tās sabiedrisko un valsts iekārtu un tos pamatus, vēlēšanu sistēmu, valsts varas un pārvaldes institūciju organizācijas un darba principus, pilsoņu galvenās tiesības un pienākumus.³⁶ Kaut gan konstitūcija nav uzskatāma par obligāto priekšnoteikumu demokrātiskas un tiesiskas valsts pastāvēšanai, tā nodrošina valsts varas ierobežojumu, kas nepieciešamā gadījumā pasargātu indivīdu no patvaļas. Konstitucionālā demokrātija ir īpaša demokrātiska forma (*konstitucionālisms*), par ko diskutēja un cīnījās Eiropas pilsoniski demokrātiskie spēki, sākot ar 18.gadsimta beigām līdz 20.gadsimta sākumam. Tā būtiski atšķiras no senās demokrātijas formas – Atēnu demokrātijas, kuru raksturoja tas, ka tauta (*demos*) var pilnīgi brīvi pieņemt jebkuru lēmumu (piemēram, notiesāt uz nāvi kādu savu locekli). Konstitucionālās demokrātijas galvenā iezīme ir tā, ka valsts vara, tajā skaitā tautas vara, ir ierobežota – tā ir pakļauta tiesībām.³⁷

Tiesiskā sistēma ir konkrētās valsts un tās iekārtas spogulis, kas parāda tiesisko realitāti un ietver visplašākos jautājumus, kuri saistīti ar tiesībām – tiesisko attiecību kopums, institūcijas, kas saistītas ar tiesību piemērošanu, saistošie tiesību avoti.³⁸ Saskaņotā un uz taisnīguma sasniegšanu orientēta tiesiskā sistēma ir demokrātiskās tiesiskās valsts fundaments.

Konstitucionālā demokrātija pieprasa valsts kā tiesību subjekta rīcības atbilstību tiesību normām. Valsts orgāns, kas palīdz atšķirt šīs rīcības tiesiskumu un nodrošināt pār to kontroli ir tiesu vara – atzars, kas piesaista valsts varu tiesībām. Tas ir tiesiskas valsts virsprincipa

---

³⁵ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 1999, 1.sējums, Nr.1, 16.lpp.

³⁶ Spektors A. Konstitūcija. Tezaurus – skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurus.lv/#/sv/konstitucija/1> [aplūkots 11.02.2018.]

³⁷ Grigore-Bāra E., Kovaļevska A., Liepa L., Levits E., Mīts M., Rezevska D., Rozenvalds J., Sniedzīte G. Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 172.lpp.

³⁸ Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2.izd. Rīga: Daigas Rezevska izdevums, 2015, 25.-26.lpp.

pamatā.³⁹ Centrāleiropas valstu pieredze, liecina, ka šajās valstīs konstitucionālās tiesas kļuva par nozīmīgu attiecīgo tiesisko sistēmu transformāciju veicinošu faktoru, būtiski ietekmējot un koriģējot gan tiesību praksi, gan arī tiesisko domāšanu.⁴⁰

Tā ir iespējams nonākt pie atziņas, ka *“demokrātiska tiesiska valsts balstās uz diviem pīlāriem – demokrātiju un tiesiskumu. Tiesiskumu pīlāru nodrošina tiesneši, savukārt, demokrātijas pīlārs ir pilsoniskās sabiedrības un politisko institūciju kompetencē.”*⁴¹

Starptautiskajā mērogā demokrātijas un tiesiskuma nodrošināšana valstī ir arī viens no uzņemšanas priekšnoteikumiem supranacionālajā sistēmā.⁴²

Tā, piemēram, pasaules mērogā, Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) Ģenerālās asamblejas samītā par tiesiskumu nacionālajā un starptautiskajā līmenī 2017.gada 7.decembrī atkārtoti pieņemtā rezolūcija Nr.72/119 apliecināja, ka *“cilvēktiesības, tiesiskums un demokrātija ir savstarpēji saistīti un papildinoši jēdzieni, un ka tie pieder pie ANO vispārējām un nedalāmām pamatvērtībām un principiem”*.⁴³

Savukārt, Eiropas mērogā demokrātiju un tiesiskumu stiprina Eiropas Savienība (turpmāk – ES; Savienība) – īpatnējs 28 valstu veidojums, supranacionālā tiesiskā sistēma, kas nosaka dalībvalstu attīstības virzienus un sekmē drošu tiesisko telpu Eiropas mērogā.⁴⁴ Savienības būtiskākās vērtības ir uzskaitītas Līguma par Eiropas Savienību⁴⁵ (turpmāk – LES) 2.pantā: cilvēka cieņas ievērošana, brīvība, demokrātija, vienlīdzība, tiesiskums, cilvēktiesības un minoritāšu tiesības. LES 2.panta 2.teikumā ir deklarēts, ka *“šīs vērtības dalībvalstīm ir kopīgas sabiedrībā, kur valda plurālisms, tolerance, taisnīgums, solidaritāte un kur nav diskriminācijas, kā arī valda sieviešu un vīriešu līdztiesība.”* Vispārējais Savienības mērķis ir stiprināt šīs vērtības sistēmas ietvaros, kā arī praktiski izmantot tos

---

³⁹ Grigore-Bāra E., Kovaļevska A., Liepa L., Levits E., Mits M., Rezevska D., Rozenvalds J., Sniedzīte G. Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 172.lpp.

⁴⁰ Pleps J. Satversmes tiesas ietekme uz tiesību teorijas attīstību Latvijā. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 280.lpp.

⁴¹ Pleps J. Satversmes iztulkošana. Rīga: Latvijas vēstnesis, 2012, 131.lpp.

⁴² Sk. piemēram Līguma par Eiropas Savienību 7. un 49.pantu. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. [07.06.2016. red.]

⁴³ United Nations resolution Nr.72/119 adopted by the General Assembly on 7 December 2017 Pieejams: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N17/432/53/PDF/N1743253.pdf?OpenElement> [aplūkots 11.02.2018.]

⁴⁴ Sk. vairāk: Ševe K., Buka A., Gailītis K., Strazdiņa Ģ. zinātniskajā redakcijā. Eiropas Savienības tiesības, I daļa. Institucionālās tiesības, Rīga: TNA, 2014, 39.-50.lpp.

⁴⁵ Līgums par Eiropas Savienību. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. [07.06.2016. red.]

tiesību aktu tulkošanā.⁴⁶ Demokrātija un tiesiskums kļuvuši par gandrīz vispāratzītajām pamatvērtībām, kuras var uzskatīt par noteikto *ideālu*, kuru sasniegšana būtu iespējams ieviest taisnīgumu.

Demokrātiska un tiesiska valsts tātad ir valsts, kurā ir nodrošināta varas dalīšana, konstitucionāla kontrole, cilvēktiesību ievērošana un atzīšana konstitucionālajā līmenī, valsts varas pakļautība tiesībām, kā arī cilvēku tiesības un brīvības piedalīties valsts vadībā. Demokrātiskā un tiesiskā valstī tiesības kalpo ne vien valsts varas nodibināšanai un stabilizēšanai, bet lielā mērā arī valsts varas ierobežošanai un reducēšanai.⁴⁷ Pēc darba autores domām, visprecīzāk demokrātiskas tiesiskas valsts ideju atspoguļo Kārļa Dišlera teiktais:

*“Tiesiska ir vienīgi tā valsts vara, kura ir no tautas radīta vai atzīta. Tāpēc mēs varētu arī teikt, ka katra demokrātiska valsts ir tiesiska valsts un katra tiesiska valsts ir vairāk vai mazāk demokrātiska valsts; bet nedemokrātiska valsts nekad nevar būt tiesiska valsts, jo valsts vara nedemokrātiskā valstī ir tikai faktiskā vara, bet nav un nevar būt tiesiska vara.”*⁴⁸

1.2. Vispārējo tiesību principu loma un vieta demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā

Demokrātiskas un tiesiskas valsts jēdziens ietilpina sevī ne tikai valsts politiskās iekārtas definīciju, bet arī veselu tiesisko sistēmu šīs iekārtas pastāvēšanai, uzturēšanai un funkcionēšanai. Savukārt, modernās mūsdienīgās demokrātiskas tiesiskās sistēmas pastāvēšana nav iedomājama bez tāda tiesību avota kā *vispārējie tiesību principi*.

E.Levits norādījis, ka vispārējie tiesību principi, līdzīgi kā koks ar sazarotu lapotni, attīstās no lielajiem pamatprincipiem (kas veido “koka stumbru”), kas darbojas visā tiesību sistēmā, pa galvenajiem principiem (kas veido “koka galvenos atzarus”), kas darbojas lielajās tiesību nozarēs, līdz pavisam smalkiem principiem, kas darbojas tikai pavisam konkrētās

---

⁴⁶ Ševe K., Buka A., Gailītis K., Strazdiņa Ģ. zinātniskajā redakcijā. Eiropas Savienības tiesības, I daļa. Institucionālās tiesības, Rīga: TNA, 2014, 86.lpp.

⁴⁷ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. Likums un Tiesības, 1999, 1.sējums, Nr.3, 70.lpp.

⁴⁸ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: Tieslietu Ministrijas Vēstneša izdevums, 1925, 17.lpp.

tiesību apakšnozarēs. Kamēr lielie pamatprincipi demokrātiskā un tiesiskā valstī lielā mērā ir nostiprināti, “principu koka lapotnes” tālākveidošanās ir nepārtraukts process.⁴⁹

Romāņu-ģermāņu tiesību lokam ir raksturīga vispārējo tiesību principu atzīšana par tiesību avotu. Tas atspoguļo tiesību sasaisti gan ar sabiedrībā noturīgām paražām un uzskatiem, gan taisnības prasībām, kā tās izprot un pielieto attiecīgajā laikmetā un attiecīgajā brīdī, neizdarot konkrētus grozījumus likumu tekstos. Neviena tiesību sistēma nevar iztikt bez korektīvām vai atrunām, vienīgi ar likumu.⁵⁰

Ar vispārējiem tiesību principiem saprot tādus priekšrakstus, kas izteic tiesiskās sistēmas, tās daļas vai kādas institūcijas augstākās vērtības.⁵¹ Konkrēta nacionāla, kulturāla, vēsturiskā attīstība var ietekmēt tās valsts demokrātisko un tiesisko iekārtu vērtības, taču tās tomēr vieno attīstīto un civilizēto nāciju vispārējie tiesību principi. Katrai valsts iekārtai ir sava identitāte, kuru nosaka šo valsts iekārtu raksturojošie principi. Tos var apzīmēt par valsts iekārtas virsprincipiem vai struktūrprincipiem.⁵²

Starptautiskajā mērogā vispārējo tiesību principu piemērošana ir nostiprināta ANO Starptautiskās tiesas Statūtu⁵³ 38.panta c) punktā, kas paredz, ka lietas izspriešanai tiesa piemēro civilizētās valstīs atzītos vispārējos tiesību principus. Starptautiskajās tiesībās vispārējie tiesību principi ir gan tiesību normas, gan tiesību avots.⁵⁴

Teorijā pastāv divi uzskati attiecībā uz principu nozīmi un pielietojumu starptautiskajā tiesiskajā telpā. Saskaņā ar pirmo definīciju vispārējie tiesību principi ir nevis tiesību avots, bet juridiskā metode, ar kuru palīdzību iespējams paplašināt starpvalstu noslēgto līgumu, konvenciju vai paražu interpretāciju. Saskaņā ar otro definīciju vispārējie tiesību principi ir

---

⁴⁹ Levits E. Par dažiem Administratīvā procesa galvenajiem principiem (I) 02.06.2001., no paskaidrojuma raksta Administratīvā procesa likumam, 61.lpp. (*nav publicēts*)

⁵⁰ Meļķis E. Attīstības tendences dažos tiesību teorijas un prakses jautājumos. Grām.: Meļķis E. Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 104.-105.lpp.

⁵¹ Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2.izd. Rīga: Daigas Rezevska izdevums, 2015, 146.lpp.

⁵² Grigore-Bāra E., Kovaļevska A., Liepa L., Levits E., Mīts M., Rezevska D., Rozenvalds J., Sniedzīte G. Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 150.lpp.

⁵³ Starptautiskās tiesas statūti. Pieejams: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:V2nAaJ4uv5YJ:vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/Charter%2520of%2520the%2520UN.doc+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=lv&client=safari> [aplūkots 01.03.2018.]

⁵⁴ Ziemele I. Starptautisko tiesību dimensija: tiesiskās paļāvības un tiesiskās drošības principi starptautiskajās tiesībās – jaunākās tendences. Grām.: Vispārējie tiesību principi: Tiesiskā drošība un tiesiskā paļāvība. Valsts pārvalde. Business. Jurisprudence. Rakstu krājums. Autoru kolektīvs Baloža R. zinātniskajā vadībā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 32.lpp.

valsts nacionālais tiesību avots, ar kuru palīdzību var aizpildīt starptautisko tiesību robu. Nacionālo tiesību principi saturiski var atšķirties ar kaut ko specifisku, taču izpratne par dabisko tiesību vispārējiem tiesību principiem vēl joprojām paliek vienota.⁵⁵

Eiropas Savienības pamatlīgumos noteiktās vērtības ir tieši saistošas un piemērojamas tās dalībvalstīm. Kaut arī vērtības kā tādas ir ar nekonkrētu saturu, tās tomēr ieņem ļoti stabilu vietu, jo tiek atvasinātas no dabā reāli pastāvošas parādības – kultūras.⁵⁶ Šīs LES uzskaitītās vērtības ir attiecināmas uz demokrātiskām un tiesiskām valstīm, galvenokārt, tāpēc, ka ES konstitucionālais kodols pieļauj tikai tādu valstu dalību, kuru valsts iekārtas ir “demokrātiskas”, kas Rietumu izpratnē ir konstitucionālās demokrātijas modelis.⁵⁷

Latvijā šādas vērtības ir pieminētas Satversmes preambulas identitātes un pamatvērtību rindkopā.⁵⁸ Šī rindkopa norāda uz pašām svarīgākajām sabiedrības pamatvērtībām – brīvību, godīgumu, taisnīgumu, solidaritāti un vienlīdzību. Šīs vērtības ir nepieciešamas, lai funkcionētu demokrātiska un tiesiska valsts un tai atbilstošas tiesības, jo jebkuras tiesības vienmēr balstās uz aksiomātiskām pamatvērtībām.⁵⁹ Satversmes 1.panta atspoguļotā valsts pamatnorma “*Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika*” nosaka Latvijas sabiedrības un valsts iekārtas saturiskos pamatus. Šis noteikums ir visas Latvijas tiesību sistēmas stūrakmens, no kura atvasināmi demokrātiskās Latvijas valsts tiesību virsprincipi un tālāk uz tiem balstītie pamatprincipi.⁶⁰

Satversmes tiesa savā praksē vairākkārt no savas darbības pirmsākumiem ir atzinusi vispārējos tiesību principus par tiesību avotu, norādot, ka virkne tiesiskas valsts principu – arī varas dalīšanas princips un tiesiskuma princips – ir atvasināti no demokrātiskas tiesiskas

---

⁵⁵ Malanczuk P. Akehurst's Modern introduction to international law. Seventh revised edition. London and New York: Routledge, 1997, p.49-51.

⁵⁶ Ševe K., Buka A., Gailītis K., Strazdiņa Ģ. zinātniskajā redakcijā. Eiropas Savienības tiesības, I daļa. Institucionālās tiesības, Rīga: TNA, 2014, 87.lpp.

⁵⁷ Grigore-Bāra E., Kovaļevska A., Liepa L., Levits E., Mīts M., Rezevska D., Rozenvalds J., Sniedzīte G. Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 173.-174.lpp.

⁵⁸ No likumprojekta “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” (Nr.1075/Lp11) 2014.gada 12.februāra anotācijas. Pieejams: [http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/b43c3662fc9dec4bc2257cf4001ef50b/\\$FILE/12-13-3-21-11_14.pdf](http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/b43c3662fc9dec4bc2257cf4001ef50b/$FILE/12-13-3-21-11_14.pdf) [aplūkots 01.03.2018.]

⁵⁹ Balodis R. Latvijas Republikas Satversmes ievads. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 132.lpp.

⁶⁰ Levits E. Administratīvā procesa likuma 2.panta komentāri. Grām.: Autoru kolektīvs Dr.iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 90.lpp. Atsauce uz: Levits E. Tiesību normu interpretācija un Satversmes 1.panta “demokrātijas” jēdziens. Cilvēktiesību Žurnāls, 1997, Nr.4, 54.-77.lpp.

valsts pamatnormas (*basic norm; Grundnorm – vācu val.*) un ietilpst Satversmes 1.pantā, kas noteic, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.⁶¹ Tādējādi arī Latvija, kā pie romāņu-ģermāņu tiesību loka piederoša valsts, nostiprinājusi vispārējo tiesību principu kā tiesību normas un patstāvīgā tiesību avota statusu, gan procesuālajos un materiālajos likumos, gan judikatūrā un arī tiesību doktrīnā.

Kaut arī starptautiskajā telpā nav vienotas izpratnes par to, vai vispārējie tiesību principi ir tikpat saistoši kā likumi, vai tie tikai norāda uz konkrētās tiesiskās rīcības vadlīnijām, darba autoresprāt, modernajā demokrātiskās tiesiskās valsts tiesiskajā sistēmā vispārējie tiesību principi būtu jāatzīst un jāpiemēro visās tiesiskajās attiecībās. Neprecīzs un nenoteikts principu saturs neliedz tos ievērot jebkurā situācijā, it īpaši, ja tie ir saistīti ar kādu konkrētu gadījumu, jo vispārējie tiesību principi pārstāv fundamentālās vērtības, uz kuriem balstās jebkura demokrātiskās un tiesiskās valsts tiesiskā sistēmā.⁶²

Līdzīgi cilvēka organisma šūnām, kurām sadaloties rodas jaunas šūnas, vispārējie tiesību principi tiek atvasināti no pamatnormas. Tā kā vispārējo tiesību principu saturs ir konkretizējams katrā konkrētajā to pielietošanas gadījumā, līdzīgi organisma šūnām, kas aug un nomaina nolietoto audus pret jauniem, vispārējie tiesību principi piepildās ar jauno, laikam atbilstošu saturu, kas nodrošina to ilgtspējīgu pielietošanu, ar to novēršot iespējamās likuma nepilnības.

Nenoliedzami vispārējie tiesību principi ir vislabākais paņēmiens plašākai un mūsdienīgākai tiesību izpratnei. Principi paver iespējas analizēt tiesības ar to faktoru kombināciju, kas ne tikai parāda dzīvi caur likumu shematisko kopumu, bet arī atspoguļo patieso tiesisko realitāti – no reālās dzīves atvasinātās tiesības, tādējādi kalpojot par tiltu starp tiesisko un faktisko realitāti.⁶³

---

⁶¹ Sk. piemēram: Satversmes tiesas 2016.gada 10.oktobra lēmuma lietā Nr. 2016-03-01 10.p. un Satversmes tiesas 2002.gada 21.janvāra spriedumu lietā Nr. 2001-09-01.

⁶² Mosler H. General principles of law. In: Barnardt. R. (ed.), Encyclopedia of Public International Law, Vol. 2. Amsterdam: Elsevier Science B.V., 1999, p.514.

⁶³ Керимов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). 2-е издание. Москва: Аванта +, 2001, с.350.

2. TIESISKUMA PRINCIPS

2.1. Tiesiskuma principa vēsturiskā attīstība un izpratne

Tiesiska un demokrātiska valsts ir ne tikai politiskā un tiesiskā iekārta, bet vienlaikus arī suverēna izteiktās pamatnormas rezultāts, kas nostiprina nozīmīgas pamatnostādnes un vadlīnijas turpmākai valsts rīcībai visās tās darbības sfērās ar vispārējo tiesību principu palīdzību.⁶⁴ Viens no būtiskajiem vispārējo tiesību principiem, kas ir demokrātiskas un tiesiskas valsts neatņemams elements, ir *tiesiskuma princips*.

Tiesiskuma princips ir atvasināts no tiesiskas valsts jeb *tiesību virsvadības* principa, akcentējot tiesību virsvadību tieši publiskas personas darbībā⁶⁵, taču pastāvot domstarpībām vārdu tulkojumos un jēdzienu pielietojumā, tiesiskuma principa saturs darbā tiks noskaidrots caur tiesību virsvadības un tiesiskas valsts principa prizmu.

Tiesiskas valsts ideja (*Rechtsstaat/Etat de droit/Stato di diritto/Estado de Derecho*) kontinentālās Eiropas tiesību lokā attīstījusies paralēli arī anglosakšu tiesiskajā sistēmā kā likuma varas vai tiesību virsvadības valsts (*The Rule of Law*).⁶⁶ Kaut gan šo ideju pamatā ir saturiski līdzīgās pamatnostādnes, nevar apgalvot, ka tie pārstāv vienoto izpratni par to kāda pēc būtības ir tiesiskā valsts. *The Rule of Law* ir anglo-amerikāņu tiesiskās sistēmas pamatelements, savukārt *Rechtsstaat/Etat de droit/Stato di diritto/Estado de Derecho* ir pamatā fundamentāls Vācijas konstitūcijā nostiprināts tiesiskās sistēmas pamatprincips⁶⁷, kura koncepcija ir iedzīvināta arī romāņu-ģermāņu tiesību loka valstu konstitūcijās, taču netiešā veidā.⁶⁸

---

⁶⁴ Sk. plašāk: Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2. izd. Rīga: Daigas Rezevska izdevums, 2015, 39.- 46. lpp.

⁶⁵ Višķere I. Komentārs Administratīvā procesa likuma 7. pantam. Grām.: Autoru Autoru kolektīvs Dr. iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 144. lpp.

⁶⁶ Sk. piemēram: Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 115.-116. lpp.

⁶⁷ Sk. piemēram: Basic Law for the Federal Republic of Germany Article 20, 23 (1), 28 (1) [Vācijas konstitūcija]. Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0118 [aplūkots 11.02.2018.]

⁶⁸ Dietmar von der Pfordten. On the Foundations of the Rule of Law and the Principle of the Legal State/Rechtsstaat. In: James R. Silkenat, James E. Hickey Jr. Peter D. Barenboim. The Legal Doctrines of the Rule of Law and the Legal State (Rechtsstaat). New York: Springer, 2014, p.15.

Turpmākajās apakšnodaļās darba autore apskatīs tiesiskuma principa vēsturisko attīstību un izpratni anglo-amerikāņu un romāņu-ģermāņu tiesību saimēs, tiks analizētas tiesību zinātnieku atziņas un dažādu valstu tiesību doktrīnas.

2.1.2. *The Rule of Law* jeb tiesību virsvadības princips anglo-amerikāņu tiesību saimē

Moderno tiesiskās valsts idejas koncepciju savos darbos 1885.gadā atklāja britu jurists, konstitucionālo tiesību speciālists Alberts Venns Daisijs (*Albert Venn Dicey*) savā darbā “*Ievads konstitucionālo tiesību zinātnē*” (*Introduction to the Study of the Law of the Constitution*).⁶⁹ Viņš uzskatīja, ka pastāv divi ar nerakstīto Lielbritānijas konstitūciju nesaraucjami saistīti principi. Pirmais un galvenais princips ir parlamenta suverenitāte un virsvadība. Ar šo principu tiek uzsvērtā pārstāvnieciskās varas nozīme demokrātiskā valsts iekārtā. Otrais princips ir tiesību virsvadības princips, kas Lielbritānijas tiesiskās sistēmas apstākļos ir pakļauts parlamenta suverenitātei un virsvadībai. Daisijs redzēja tiesību virsvadību kā teorētiski neierobežojamās valsts varas ierobežojumu (nevis pilno kontroli) attiecībā uz indivīdu. Pēc Daisija tiesību virsvadības principam ir trīs raksturīgās pazīmes. Pirmā pazīme atspoguļojās *nulla poena sine lege* principā, t.i. nevienu personu nevar tiesāt vai sodīt citādi, kā vien par likuma pārkāpumu. Pie tam likumam jābūt skaidri formulētam, pieejamam, saprotamam un bez atpakaļejoša spēka. Otrā pazīme ir likuma virsvadība un vienlīdzība likuma priekšā. Savukārt, pēc trešās pazīmes tiesību virsvadības principa atvasināšana var notikt tikai no precedentu tiesībām, nevis no rakstītās konstitūcijas.⁷⁰

Anglo-amerikāņu tiesību sistēmā ilgstoši valdīja plurālistiskā tiesību avotu koncepcija ar vairākiem, kumulatīviem un konkurējošiem autoritatīviem avotiem – paražu tiesībām, tiesas nolēmumiem jeb precedentiem un statūtiem. Anglo-amerikāņu tiesību sistēmas galvenais avots, atšķirībā no romāņu-ģermāņu tiesību loka, ir nevis likumdevēja izdotā likuma norma, bet tiesas precedenti. Līdz ar to *the Rule of Law* princips anglo-amerikāņu tiesībās nozīmēja tādu tiesību normu virsvadību, kas bija nostiprinātas ar precedentu tiesībām, nevis ar

---

⁶⁹ Европейская Комиссия за демократию через право (Венецианская комиссия). Доклад о верховенстве права. 25.03.2011. 7 пункт.

Pieejams: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282011%29003rev-rus> [aplūkots 10.03.2018.]

⁷⁰ Ibid, 8-10 пункты.

suverēna izteikto gribu. Tieši ar precedentiem tika ierobežota valsts pārvaldes diskrecionārā vara - tiesības rīkoties pēc saviem ieskatiem.⁷¹ Tā kā ar precedentu tiesībām tika apkopota un nostiprināta ilglaicīgā tiesu prakse paražu tiesību pielietošanā, tie bija uzskatīti par sabiedrībai *tuvāko* tiesību avotu.

Daisija tiesību virsvadības valsts koncepcija neparedzēja valsts varas rīcības brīvību, uzskatot, ka jebkuras valsts varai piešķirtās tiesības brīvi rīkoties neizbēgami novestu pie patvaļas. Pēc plašas kritikas, Daisija teorija 20.gadsimta vidū pārdzīvoja transformāciju, tomēr iekļaujot sevī iespēju piešķirt valstij rīcības brīvību, bet ar atrunu, ka tā tiks izmantota tikai pēc likumā norādītajiem mērķiem un atbilstoši tā "*burtam*".⁷²

Tiesību virsvadība apzīmē ideālu un taisnīgu varu, kura izriet no pavalstnieku piekrišanas. Šādā ideālajā valstī tiesību normas nekonfliktē ar indivīdu juridisko apziņu un pārliecību par to, ka normas strādā sabiedrības kopējā labuma idejas labā.⁷³ Tā, piemēram, Džons Finnis (*John Finnis*) uzskatījis, ka idejas par valsti, kurā tiek nodrošināta tiesību virsvadība, pamatā ir uzskats, ka, valstij un personai mijiedarboties, tiek nodrošināta savstarpējā atbildība un procesuālais taisnīgums.⁷⁴ Pēc viņa izpratnes tiesību virsvadība nosaka, ka likuma spēkam ir jābūt uz priekšu vērstam; satura ziņā likumam jābūt tādām, ko praktiski var ievērot un piemērot; publiski izsludinātam; skaidram un noteiktam; saskaņotam ar pārējo tiesību sistēmu un laikā ziņā stabilam (*jānodrošina, ka likums nebūs bieži grozāms vai maināms*). Ja likums tiek piemērots konkrētajiem faktiskajiem apstākļiem, tā piemērošanā jāvadās no konkrētajiem noteikumiem (*procesuālajiem likumiem*), kuri, savukārt, arī atbilst iepriekš minētajām pazīmēm – ir publiski izsludināti, skaidri, stabili un vispārīgi. Visbeidzot, tiesību virsvadība pieprasa valsts varas orgāniem savā darbībā pamatoties uz likumu, bet tā pārkāpumu gadījumos – atbildību likuma priekšā.⁷⁵ Daffs (*R.A.Duff*), savukārt, norādījis, ka

---

⁷¹ Krygler M. Rule of Law (and Rechtsstaat). In: James R. Silkenat, James E.Hickey Jr. Peter D.Barenboim. The Legal Doctrines of the Rule of Law and the Legal State (Rechtsstaat). New York: Springer, 2014, p.47.

⁷² Европейская Комиссия за демократию через право (Венецианская комиссия). Доклад о верховенстве права. 25.03.2011. 12.пункт Pieejams: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282011%29003rev-rus> [aplūkots 10.03.2018.].

⁷³ Sellers M.N.S. What is the Rule of Law and Why Is It So Important? In: Silkenat R.J., Hickey Jr.J.E., Barenboim P.D. The Legal Doctrines of the Rule of Law and the Legal State (Rechstaat). New York: Springer, 2014, p.24-25.

⁷⁴ Allan T.R.S. Constitutional justice: a liberal theory of the rule of law. New York: Oxford University press, 2001, p.64.

⁷⁵ Forte F.D. The Rule of Law and the Rule of Laws. In: Cleveland State Law Review [Vol.38:97], 1990, p.99. Pieejams: https://engagedscholarship.csuohio.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1009&context=fac_articles [aplūkots 10.03.2018.].

tiesību virsvadības valsts atspoguļo strukturizēto sistēmu, valsts iekārtas modeli, kur valsts un persona kā racionālie subjekti, mijiedarbojas kopējā labuma sasniegšanai.⁷⁶ Lorda Bingema (*Lord Bingham*) sniegtais definējums nosaka, ka tiesību virsvadība ir valstī visu fizisko personu un institūciju pakļaušanās juridiski saistošam un publiski pieņemtam likumam, kuram ir uz priekšu vērsts spēks un kuru publiskā procesā piemēro tiesas.⁷⁷ Pēc tiesību teorijas zinātnieka Trevora Allana (*T.R.S. Allan*) atziņām, tiesību virsvadība nozīmē tādu standartu, cerību un vēlmju sakausējumu, kas aptver tradicionālo izpratni par indivīda brīvībām un dabisko taisnīgumu. Plašākajā izpratnē tiesību virsvadības princips ir prasība pēc taisnīguma un objektivitātes ievērošanas valsts un indivīda savstarpējās attiecībās.⁷⁸

Tiesību virsvadības princips prasa arī pastāvīgi pievērst uzmanību varas dalīšanas principam, ievērojot varas savstarpējā līdzsvara un atsvara principu (angļu val. *check and balance*), lai likumi atspoguļotu nevis pie varas esošo cilvēku subjektīvās intereses, bet objektīvo, sabiedrības labumam nepieciešamo priekšrakstu kopumu.⁷⁹ Šajā kontekstā ir svarīgi nodrošināt arī tiesas neatkarības principa ievērošanu, kas ir līdzeklis demokrātijas un tiesiskuma nodrošināšanai un stiprināšanai. Tiesneša neatkarība ir viens no demokrātiskas tiesiskas valsts galvenajiem elementiem, jo tā ir pamatā varas dalīšanas un tiesiskuma principu nodrošināšanai, kā arī pienācīgai sabiedrības funkcionēšanai, proti, cilvēktiesību aizsardzībai, ekonomiskajai drošībai un brīvai tirdzniecībai, labai pārvaldībai un sabiedriskajai kārtībai.⁸⁰ Tiesas uzdevums demokrātiskā valstī ir noteikt, kas konkrētajā strīdus lietā ir taisnīgi, kādas tiesības ir strīdus dalībniekiem, līdz ar to tiesa nosaka tiesību saturu. Vienkāršās lietās tiesību saturs atbilst rakstīto normu tekstam, taču sarežģītās lietās tiesai tiesību saturs jāmeklē plašāk, jāskatās tālāk. Nereti tiek uzskatīts, ka šādās lietās tiesa

---

⁷⁶ Allan T.R.S. *Constitutional justice: a liberal theory of the rule of law*. New York: Oxford University press, 2001, p.65.

⁷⁷ Ziemele I. Tiesiskuma audits: vai Latvija ir tiesiska valsts? *Jurista Vārds*, 2017, Nr. 46 (1000), 13.lpp.

⁷⁸ Грот Р. Германский Rechtsstaat в сравнительной перспективе. В: Доктрины Правового Государства и Верховенства Права в современном мире / Сборник статей. Ответственные редакторы: Зорькин В.Д., Баренбойм П.Д. Москва: ЛУМ, Юстицинформ, 2013, с.250. Pieejams: <http://www.concourt.am/armenian/library/cclibrary/2013/doktriny2013.pdf> [aplūkots 10.02.2018.]

⁷⁹ Sellers M.N.S. What is the Rule of Law and Why Is It So Important? In: Silkenat R.J., Hickey Jr.J.E., Barenboim P.D. *The Legal Doctrines of the Rule of Law and the Legal State (Rechtsstaat)*. New York: Springer, 2014, p.13.

⁸⁰ Satversmes tiesas tiesneses Ziemeles I. 2017.gada 9.novembra atsevišķo domu lietā Nr.2016-31-01 9.pkt.

veido tiesības. Nosakot un veidojot tiesības, tiesa īsteno divus mērķus – veido tiltu starp likumu un sociālo īstenību un aizsargā konstitūciju un konstitucionālās vērtības.⁸¹

Pēc iepriekš minēto tiesību zinātnieku atziņu apkopojuma var secināt, ka *the Rule of Law* darbības pamatā ir tādas valsts pastāvēšana, kur ir nodrošināta:

- 1) likuma pieejamība (*satura ziņā tam jābūt saprotamam, skaidram un prognozējamam*);
- 2) visu juridiska rakstura jautājumu risinājums pamatojoties uz likumu, nevis pēc subjektīvajiem ieskatiem;
- 3) vienlīdzība likuma priekšā;
- 4) taisnīga un pamatota valsts varas rīcība saskaņā ar likumu;
- 5) cilvēktiesību aizsardzība;
- 6) efektīva, pieejama un taisnīga tiesību aizsardzība ikvienai personai.

Tostarp, svarīgi atzīmēt, ka pēc anglo-amerikāņu tiesību saimes izpratnes par tiesību virsvadību, tiesības ir neatkarīgas no valsts varas, jo valsts darbojas tikai kā sabiedrības dabisko tiesību garants.

2.1.3. *Rechtsstaat* jeb tiesību virsvadības princips romāņu-ģermāņu tiesību saimē

Kaut arī tiesību virsvadības principa koncepcija ir atrodama gandrīz visās pasaules valstīs, viena no būtiskākajām atšķirībām starp anglo-amerikāņu un Eiropas kontinentālo tiesību izpratni ir vārds – *valsts*. *Rechtsstaat* (vācu val.), *état de droit* (franču val.), *stato diritto* (itāļu val.), *estado de derecho* (spāņu val.), *państwo prawa* (poļu val.), *правовое зocюдapcmeo* (krievu val.) – visur jēdziens tiesības ir neatrauti saistīts ar valsti.⁸² Kaut arī pamatnostādnes par likuma izpratni un vispārīgas atziņas par valsts varas ierobežojumu ar to palīdzību ir līdzīgas abās koncepcijās, *Rechtsstaat* pareizi būtu iztulkot kā valsts vara caur likumu.

---

⁸¹ Neimanis J. Komentārs Satversmes 82.pantam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Autoru kolektīvs prof. Baloža R. zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 32.lpp.

⁸² Krygler M. Rule of Law (and Rechtsstaat). In: James R. Silkenat, James E.Hickey Jr. Peter D.Barenboim. The Legal Doctrines of the Rule of Law and the Legal State (Rechtsstaat). New York: Springer, 2014, p.47.

Rechtsstaat koncepcija pirmoreiz bija pieminēta Vācijā 19.gadsimtā. 20.gadsimta sākumā šī koncepcija migrēja uz Franciju un pārējām kontinentālās Eiropas valstīm – Itāliju, Spāniju, Krieviju. Sākotnēji *Rechtsstaat* jeb tiesiskās valsts principa koncepcija attīstījies kā pretstats absolūtismam, mēģinājums ierobežot monarhiju, atstājot valsts varai tikai tādas pilnvaras, kas nodrošinās sabiedrības tiesību aizsardzību uz dzīvību, brīvību un īpašumu.⁸³ *Rechtsstaat* principa būtība un funkcija bija caur *pozitīvām jeb rakstītām* tiesībām aizsargāt indivīda pamattiesības.⁸⁴

Neskatoties uz to, ka vēsturiski tieši cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzība un ievērošana *Rechtsstaat* koncepcijā bija pamatprincipi, kas leģitimizēja un noteica valsts rīcības vadlīnijas, pozitīvisma uzplaukumā tos bieži uztvēra kā juridiski liekus, jo to mērķis jau bija ievērojami sasniegts likumā kodificējot un ierakstot būtiskākos no tiem – profesionālās darbības brīvību, brīvo tirdzniecību un preses brīvību. Tā 19.gadsimta beigās *Rechtsstaat* principa koncepcija pakāpeniski transformējās par *likumības* principu. Tas nozīmēja, ka, lai gan likumdevējs likumdošanas pilnvaru darbības jomā joprojām bija pakļauts konstitūcijas noteikumiem, šīs prasības bija tikai formālas un procesuālas. Valsts pārvaldes orgānu rīcība bija stingri ierobežota ar likumā noteikto kompetenci, iejaukšanās personu dzīvē bija pieļaujama tikai likumā noteiktajos gadījumos. Valsts pārvaldes rīcību un pieņemtus aktus, lēmumus privātpersona varēja apstrīdēt speciālajās neatkarīgajās administratīvajās tiesās. Tā laika juridiskās zinātnes centieni bija novirzīti uz tādu administratīvo tiesību pamatprincipu izstrādi, kas nodrošinātu adekvātu personas aizsardzību pret valsts pārvaldes orgānu patvaļu.⁸⁵

To, kā nacionālsociālistiskais režīms izmantoja likumdošanas un izpildvaras orgānus, lai formāli leģitimizētu necilvēcīgas politiskās idejas un attaisnotu noziegumus pret cilvēci, krasi mainīja pozitīvistisko *Rechtsstaat* principa koncepciju – sistēmu, kur publiskā vara bija realizēta caur pilnvarotiem, kompetentiem orgāniem un saskaņā ar procedūrām, kas bija nostiprinātas likumos. Lai izslēgtu situācijas atkārtošanos Vācijas konstitūcija tika papildināta

---

⁸³ Грот Р. Германский Rechtsstaat в сравнительной перспективе. В: Доктрины Правового Государства и Верховенства Права в современном мире / Сборник статей. Ответственные редакторы: Зорькин В.Д., Баренбойм П.Д. Москва: ЛУМ, Юстицинформ, 2013, с.238. Pieejams: <http://www.concourt.am/armenian/library/cclibrary/2013/doktriny2013.pdf> [aplūkots 10.02.2018.]

⁸⁴ Тидеманн П. Принцип Rechtsstaat в Германии. В: Доктрины Правового Государства и Верховенства Права в современном мире / Сборник статей. Ответственные редакторы: Зорькин В.Д., Баренбойм П.Д. Москва: ЛУМ, Юстицинформ, 2013, с.272. Pieejams: <http://www.concourt.am/armenian/library/cclibrary/2013/doktriny2013.pdf> [aplūkots 10.02.2018.]

⁸⁵ Ibid, с.241.

ar virkni fundamentālo vērtību un principu, kas bija jāievēro visu valsts varas atzaru darbībā.⁸⁶

Runājot par vēl vienu *Rechtsstaat* principa koncepciju Eiropā jāatzīmē, ka Francijā *Etat de droit* princips pamatojās uz Cilvēku un pilsoņu tiesību deklarāciju⁸⁷. Vispirms tika noteiktas pamattiesības un tikai tad veidota sistēma to garantēšanai un aizstāvēšanai.⁸⁸ Francijas tiesību virsvadības principa koncepcijas pamatā ir varas dalīšanas princips. Valsts šeit darbojas kā cilvēktiesību un pamatbrīvību garants un ir nostādīts pretstatā likumdevēja varai. Konstitucionālās tiesas, savukārt, nodrošina uzraudzību pār likumdevēja darbību un izdotajiem aktiem.⁸⁹

Šobrīd *Rechtsstaat* ir saprotams kā demokrātiskas un tiesiskas valsts modelis, kurā visas attiecības starp valsti un pilsoņiem atbilst tiesībām un likumiem. Atšķirībā no jau minētā *The Rule of Law* principa, *Rechtsstaat* pamatā ir rakstīta konstitūcija un likumi, kas regulē un nosaka valsts varas un to atzaru darbību. Tostarp jāatzīmē ka *Rechtsstaat* principa modelis neparedz *tiesnešu tiesību* jeb precedentu atzīšanu par patstāvīgo tiesību avotu pretēji *The Rule of Law* principam, kas dzimis no precedentiem, jo uzskata jebkuru tiesu vai izpildvaras iejaukšanos likumdošanas jomā par varas dalīšanas principa pārkāpumu un rīcību *ultra vires*. *Rechtsstaat* koncepcijai raksturīgākās īpatnības ir valsts orgānu darbības padotība likumam, pilsoņu publisko pienākumu un publisko tiesību noteikšana un nodrošināšana ar likumu, paredzot tiesības atkāpties no likuma tikai izņēmuma gadījumos. Savukārt pēc anglo-amerikāņu tiesību doktrīnas katrs cilvēks ir aicināts aizstāvēt zināmas tiesības, kas viņam pieder uz dabisko tiesību, principu tiesību, jeb arī citādi nosauktu – augstāko tiesību pamatiem. Nav svarīgi vai valsts šīs tiesības aizstāv vai nē, atzīst vai neatzīst. Šīs koncepcijas pamatā, pretēji romāņu-ģermāņu *Rechtsstaat* idejai, ir valsts atzīšana par palīgīdzekli tiesību aizsardzībai un vispārīgai atzīšanai, nevis par priekšnoteikumu tiesību pastāvēšanai.⁹⁰

---

⁸⁶ Тидеманн П. Принцип Rechtsstaat в Германии. В: Доктрины Правового Государства и Верховенства Права в современном мире / Сборник статей. Ответственные редакторы: Зорькин В.Д., Баренбойм П.Д. Москва: ЛУМ, Юстицинформ, 2013, с.242.

⁸⁷ Cilvēka un pilsoņa tiesību deklarācija (*Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789*), pieņemta Francijā 1789.gada 26.augustā. Pieejams: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789.5076.html> [aplūkots 18.04.2018.]

⁸⁸ Osipova S. Tiesiska valsts vai "tiesnešu valsts". Jurista Vārds, 2016, Nr. 27 (930), 12.lpp.

⁸⁹ Европейская Комиссия за демократию через право (Венецианская комиссия). Доклад о верховенстве права. 25.03.2011. 14.пункт. Pieejams: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282011%29003rev-rus> [aplūkots 10.03.2018.]

⁹⁰ Načisčionis J. Administratīvās tiesības. Rīga: SIA "Biznesa augstskola Turība", 2009, 68.-71.lpp.

2.1.4. Tiesiskuma principa izpratne Latvijā

Vācu jurists Otto Kirheimers (*Otto Kirchheimer*) runājot par tiesību virsvadību atzinis, ka “[..] neskatoties uz atšķirībām vēsturiskajos pirmsākumos, valsts attīstībā un juridiskajās tradīcijās, visa pamatā ir vienkāršā koncepcija, ka vislabāk indivīds tiek aizsargāts tad, kad savus konkrētus prasījumus vai sūdzības viņš var noadresēt kompetentām institūcijām, kas pastāvīgi rīkojas saskaņā ar un pamatojas uz likumiem, izslēdzot savtīgās, subjektīvās intereses [..]”.⁹¹

Iepriekšējās nodaļās noskaidrojām, ka tiesību doktrīnā attiecībā uz tiesību virsvadības principa saturu sastopami dažādi viedokļi. Vieni tiesībzinātnieki uzskata, ka tiesību virsvadības princips ir pārāk nenoteikts tiesību jēdziens, citi uzskata, ka šis princips var tikt piemērots ne tikai demokrātiskā tiesiskā sistēmā un pietiek tikai ar to, lai tiesību normas būtu vispārīgas, skaidri formulētas un vispāršaistošas. Pēdējā pieeja tiesību virsvadības principa izpratnei ir pozitīvistiskā un, galvenokārt, formālā. Funkcionāli tiesību virsvadība nozīmē valsts varas pilnvaru samazināšanu, stingri noteicot to robežas. Tur, kur mazāk rīcības brīvības, lielāks tiesību virsvadības principa spēks. Pēc vēl vienas koncepcijas tieši tiesību virsvadības princips nepieļauj valsts varas ļaunprātīgu izmantošanu un patvaļu. Šādos gadījumos koncepcija ir papildināta ar faktu, ka tiesību virsvadība ir tad, kad valsts nav pārāka pār sabiedrību, savukārt, neviens no tiem nav pārāks pār likumu. Tiesību virsvadības princips visās interpretācijās atspoguļo noteiktu attiecību modeli starp likumu un publiskās varas īstenošanu. Ideālā gadījumā princips nozīmē, ka likums skaidri formulē un nosaka valsts varu, tās robežas un funkcijas.⁹²

Latvijas tiesību teorijā atzīts, ka no pamatnormas, kas ietverta Satversmes 1.pantā (*Latvija ir demokrātiska un tiesiska valsts*), var atvasināt šādus virsprincipus - demokrātijas (šaurākajā izpratnē); tiesiskas valsts; sociāli atbildīgas valsts; nacionālas valsts.⁹³

---

⁹¹ Krygler M. Rule of Law (and Rechtsstaat). In: James R. Silkenat, James E.Hickey Jr. Peter D.Barenboim. The Legal Doctrines of the Rule of Law and the Legal State (Rechtsstaat). New York: Springer, 2014, p.46.

⁹² Ibid, p.46.

⁹³ Grigore-Bāra E., Kovaļevska A., Liepa L., Levits E., Mīts M., Rezevska D., Rozenvalds J., Sniedzīte G. Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 178.lpp.

Ievērojot to, ka Latvija, veidojot savu tiesisko valsti, iedvesmojās no Vācijas *Rechtsstaat* modeļa⁹⁴, tā savā darbībā atspoguļo vācu tiesību koncepciju un pamatnostādnes. Tiesiskas valsts pamatfunkcija ir nodrošināt tiesību virsvadību pār demokrātiskā procesā veidoto politiku un *tiesību* saturisko orientāciju uz taisnīgumu.⁹⁵ Tam pamatā ir ideja, ka tautas griba ir jāsamēro ar taisnīgumu, un tikai tad, ja tā ir taisnīga, tā var tikt īstenota.⁹⁶ Viena no tiesību virsvadības principa nodrošināšanas prasībām bija valsts varas rīcības atbilstība likuma normām un no tām izrietošais kompetences ierobežojums. Šī prasība atspoguļo tiesiskuma principa būtību publiskajās tiesībās.

Vispārējais tiesiskuma princips nosaka, ka visa publiskā vara ir saistīta ar tiesībām, un tā var rīkoties tikai tiesību normu noteiktajos ietvaros. Valsts pārvaldi nepieciešams veidot tā, lai būtu efektīvs uzraudzības mehānisms, kas nodrošinātu tiesiskuma principa ievērošanu. Ar paļaušanos uz to, ka tiesiskuma princips tiks ievērots automātiski un brīvprātīgi, nepietiek. Valsts ir atbildīga par tiesiskuma ievērošanu.⁹⁷

Darbā *tiesiskuma princips* galvenokārt ir apskatīts saistībā ar publisko tiesību jomu, tāpēc svarīgi ir noskaidrot tā nozīmi un lomu valsts pārvaldē. Valsts pārvaldes principi nosaka valsts pārvaldes organizācijas un darbības pamatnoteikumus. Tie var būt minēti normatīvajos tiesību aktos, taču valsts pārvaldei savā darbībā ir jāievēro arī normatīvajos tiesību aktos neminēti tiesību principi, kuri tiek atklāti, atvasināti un attīstīti iestāžu vai tiesu praksē, kā arī tiesību zinātnē.⁹⁸ Tiesiskā valstī ikviens valsts varas atzars, arī valsts pārvalde, ir padots tiesībām. Atbilstoši tiesiskuma principam valsts pārvaldei savā darbībā ir jāievēro tiesību normas, citiem vārdiem sakot – tā nedrīkst pārkāpt tiesību normas. Turklāt valsts pārvaldei savas pilnvaras jāizmanto tikai atbilstoši pilnvarojuma jēgai un mērķim.⁹⁹ Tātad šeit tiesiskuma princips tiek atspoguļots divās dimensijās – formālajā un materiāltiesiskajā aspektā. Formālais aspekts nosaka, ka iestādes rīcībai vienmēr jāatbilst tiesību normās piešķirtajai kompetencei, turklāt to jāīsteno atbilstoši pilnvarojuma jēgai un mērķim, savukārt,

---

⁹⁴ Osipova S. Tiesiska valsts vai "tiesnešu valsts". Jurista Vārds, 2016, Nr. 27 (930), 12.lpp.

⁹⁵ Levits E. Komentārs Administratīvā procesa likuma 2.pantam. Grām.: Autoru kolektīvs Dr.iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 99.lpp.

⁹⁶ Turpat, 100.lpp.

⁹⁷ Eiropas Savienības vērtības. Pieejams: http://www.esmaja.lv/sites/default/files/root/Eiropas%20eksamens/10-12/1versija_2016/Eiropas_Savienibas_vertibas.pdf

⁹⁸ Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvās tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 59.lpp.

⁹⁹ Turpat.

materiālais aspekts pieprasa iestādes rīcības atbilstību tiesību normām.¹⁰⁰ Minētais tiesiskuma principa saturs ir tieši atspoguļots arī Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10.panta pirmajā daļā.¹⁰¹

Tiesiskā valstī valda tiesības, nevis patvaļa. Tiesībām kā jābūtības kategorijai ir jābūt taisnīgām interešu konfliktu risinātājām.¹⁰² Vispārējo tiesību principu piemērošanas procesā svarīga ir prasme tos atvasināt no pamatnormas, citiem vispārējiem tiesību principiem, atklāt no rakstītajām tiesību normām vai tiesiskās sistēmas kopumā, kā arī vispārējo tiesību principu konkretizēt – noteikt tā saturu un tvērumu.¹⁰³ Būtisku lomu vispārējo tiesību principu konkretizācijā un piemērošanā spēlē tiesas. Vispārējiem tiesību principiem kā primāri nerakstītiem normatīviem noteikumiem ir tāds saturs, kādu to tiem nosaka tiesību sistēma un piešķir tiesa.¹⁰⁴ Ievērojot minēto, darba autoresprāt, ir svarīgi pievērsties tiesiskuma principa satura noskaidrošanai Latvijas tiesu judikatūrā.

Satversmes tiesa savos spriedumos vairākkārt norādījusi uz to, ka virkne tiesiskas valsts principu, arī tiesiskuma princips, ietverti Satversmes 1.pantā.¹⁰⁵ Vienā no lietām, konstitucionālā tiesa akcentēja tiesību virsvadības principa saistību ar tiesiskuma principu, norādot, ka *“tiesību virsvadības princips valsts pārvaldē tiek saukts par pārvaldes tiesiskuma principu.”*¹⁰⁶ Tālāk spriedumā tika paskaidrots, ka *“no demokrātiskas republikas jēdziena visām valsts institūcijām izriet pienākums savā darbībā ievērot likumību, varas dalīšanu un veikt savstarpēju uzraudzību, ievērojot publiskās varas pakļautību likumam, t.i., likuma virsvadību un citus tiesiskas valsts principus. Valsts pārvaldei demokrātiskā un tiesiskā valstī sabiedrības uzticētās funkcijas jāpilda godīgi, efektīvi un taisnīgi, tās rīcībai jāatbilst likumiem.”*¹⁰⁷ Savukārt, par tiesiskuma principa materiāltiesisko aspektu valsts pārvaldei izdodot normatīvus tiesību aktus, Satversmes tiesa norādīja, ka *“normatīvajam aktam, kas paredz pamattiesību ierobežojumus, jābūt izdotam, pamatojoties uz likumu, publicētam vai citādā veidā pieejamam un pietiekami skaidri formulētam, lai adresāts varētu izprast savas*

---

¹⁰⁰ Višķere I. Komentārs Administratīvā procesa likuma 7.pantam. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Dr.iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 145.lpp.

¹⁰¹ Valsts pārvaldes iekārtas likums: LV likums. Pieņemts 06.06.2002. [01.01.2018.-31.05.2018. red.]

¹⁰² Cipeliuss R. Tiesību būtība. Rīga: Latvijas Universitāte, 2001, 57.lpp.

¹⁰³ Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2.izd. Rīga: Daigas Rezevska izdevums, 2015, 94.lpp.

¹⁰⁴ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesības. Jēdziens un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 113.lpp.

¹⁰⁵ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [14.06.2016. red.]

¹⁰⁶ Satversmes tiesas 2008.gada 27.marta sprieduma lietā Nr. 2007-17-05 13.punkts.

¹⁰⁷ Sk. piemēram: Satversmes tiesas 2008.gada 27.marta sprieduma lietā Nr.2007-17-05 13.punktu vai Satversmes tiesas 2009.gada 20.janvāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2008-08-0306 13.punktu.

*tiesības un pienākumus. Turklāt šim normatīvajam aktam jāatbilst tiesiskas valsts principiem”.*¹⁰⁸

Vienā no lietām tiesiskuma princips tika atspoguļots kā taisnīguma elements, proti, ka prasība, *“lai lietas tiktu izskatītas tādā kārtībā, kas nodrošinātu to taisnīgu un objektīvu izspriešanu, un lai ikviena kriminālprocesa, civilprocesa un administratīvā procesa rezultāts būtu taisnīgs.”*¹⁰⁹

Runājot par Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta sniegtajiem principa skaidrojumiem, jāpiezīmē, ka vairākos nolēmumos principa pieminēšana bija saistīta tieši ar tiesiskuma principa formālo aspektu – ar tiesas un izpildvaras pienākumu īstenot tiesu varu normatīvajos aktos noteikto pilnvaru ietvaros un savu pilnvaru izmantošanu tikai atbilstoši pilnvarojuma jēgai un mērķim.¹¹⁰ Tika norādīts, ka tiesiskas valsts princips prasa, lai personas tiesību ierobežošana notiktu iestādes pienācīgi pilnvarotas, t.i., leģitimētas, rīcības ietvaros.¹¹¹

“Kaut gan tiesiskuma princips nozīmē, ka iestādes rīcībai jāatbilst tiesību normām un ka iestāde darbojas normatīvajos aktos noteikto pilnvaru ietvaros un savas pilnvaras var izmantot tikai atbilstoši pilnvarojuma jēgai un mērķim, principa prasību jānodrošina neatrauti no cita Administratīvā procesa likumā minētā – saprātīgas tiesību normas piemērošanas principa, kas nosaka pienākumu iestādei, piemērojot tiesību normas, izmantot juridiskās metodes, lai sasniegtu taisnīgāko un lietderīgāko rezultātu. Iestāde vai tiesa konstatējot tiesību sistēmā nepilnību, var šo nepilnību novērst, arī lietojot analogijas metodi, proti, sistēmiski analizējot līdzīgu gadījumu tiesisko regulējumu un šīs analīzes rezultātā konstatētos tiesību principus piemērojot konkrētajā gadījumā. *Līdz ar to tiesiskuma princips neierobežo iestādi kā tiesību normu piemērotāju piemērojamās tiesību normas interpretēt, arī piemērot analogijas metodi, lai sasniegtu taisnīgāko un lietderīgāko rezultātu.*”¹¹²

Šī tiesas atziņa atspoguļo tiesiskuma principa materiāltiesisko aspektu, kas paredz, ka gan iestādes pieņemtajiem lēmumiem, gan tiesas nolēmumiem jāatbilst piemērojamām tiesību

---

¹⁰⁸ Sk. piemēram: Satversmes tiesas 2002.gada 20.maija sprieduma lietā Nr.2002-01-03 secinājumu daļu vai Satversmes tiesas 2011.gada 14.aprīļa sprieduma lietā Nr.2010-62-03 9.punktu.

¹⁰⁹ Satversmes tiesas 2007. gada 11.aprīļa sprieduma lietā Nr. 2006-28-01 12.punkts.

¹¹⁰ Sk. piemēram: Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 17.augusta lēmums lietā Nr.SKA-419/2006; Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 31.janvāra lēmums lietā Nr.SKA-119/2006; Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 7.februāra spriedums lietā Nr.SKA-38/2006.

¹¹¹ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2008.gada 8.maija sprieduma lietā Nr.SKA-153/2008 11.punkts.

¹¹² Augstākās tiesas 2015.gada 8.septembra spriedums lietā Nr. SKA-0756-15 11.-12.punkti.

normām (*tostarp ne tikai rakstītajām tiesību normām, bet arī tiesību principiem, paražu tiesībām, kā arī Satversmes tiesas atziņām*).¹¹³

Analizējot Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta un Satversmes tiesas nolēmumus, kur tika konkretizēts tiesiskuma principa saturs, secināms, ka tā skaidrojums atbilst doktrīnā nostiprinātajām atziņām, proti, ka tiesiskuma princips nosaka pienākumu ikvienam valsts varas atzaram, arī valsts pārvaldei, pakļauties tiesībām un likumam, kā arī pienākumu izmantot savas pilnvaras tikai atbilstoši tā jēgai un mērķim. Tiesiskuma princips ietver sevī veselu virkni no tiesiskās valsts pamatnormas izrietošajiem principiem, līdz ar to, Latvijas tiesību kontekstā tas nebūtu skatāms atrauti no *tiesību virsvadības* principa. Tiesiskums nozīmē ne tikai vienkāršo atbilstību tiesību normām un valsts pārvaldes rīcību pilnvarojuma robežās un atbilstoši tā jēgai un mērķim, bet arī taisnīguma, valsts varas dalīšanas principa un citu vispārējo tiesību principu ievērošanu.

---

¹¹³ Višķere I. Komentārs Administratīvā procesa likuma 7.pantam. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Dr.iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 149.lpp.

3. LIKUMA IEVĒROŠANAS PRINCIPS

3.1. Likuma un tā ievērošanas principa izpratne

Iepriekšējās nodaļās noskaidrojām, ka viena no tiesiskuma principa sastāvdaļām ir *likuma ievērošanas pienākums*. Viens no galvenajiem argumentiem par likuma ievērošanu ir tiesiskā drošība un tiesiskās kārtības uzturēšana. Tā, Norberts Horns norādījis, ka tiesiskās sistēmas darbības galvenais priekšnoteikums ir tieši vispārēja tiesību atzīšana un ievērošana, jo īpaši runājot arī par likumu.¹¹⁴

Tiesiskā kārtība ir tiesību normām atbilstošas sociālās kārtības organizācijas un aizsardzības forma.¹¹⁵ Viena no tiesiskās kārtības nodrošināšanas pamatnoteikumiem ir tiesību normu priekšrakstu ievērošana. Ar saistošo priekšrakstu ievērošanu tiek nodrošināta zināma stabilitāte gan sabiedrības vidū, gan valsts pārvaldes jomā. Taču tā stabilitāte un apmierinātība ar pastāvošo kārtību var tikt nodrošināta tikai ar *taisnīgo* tiesību normu ievērošanu. Tikai tad, kad tiesību normas atspoguļo sabiedrībā vispāratzītus morāles kritērijus, var tikt nodrošināta tiesiskā kārtība, jo citādi valstī eksistējošā tiesiskā sistēma kļūs par pamatu personu neapmierinātībai un neuzticībai valstij. Ja tiesību normu sistēma konstruēta, noliedzot vispārcilvēciskās morāles normas, ignorējot labā un ļaunā pretstatu, tad tajā paredzēto kārtību var uzspiest cilvēkiem vienīgi ar vardarbības palīdzību.¹¹⁶

Vispirms jānoskaidro, ko mēs saprotam ar *likuma* jēdzienu. Likums ir valsts radītas tiesības, kas pieņemtas un publicētas (izsludinātas) konkrētās valsts (rakstītajā vai nerakstītajā) konstitūcijā noteiktajā likumdošanas kārtībā un pretendē uz tiesisko spēku. Likums mūsdienās ir arī nozīmīgākais tiesību izcelšanās veids (tiesību avots).¹¹⁷

Likums demokrātiskā tiesiskā valsts tiesiskajā sistēmā ir valsts varas augstākās institūcijas (*parlamenta*) izdots normatīvais akts, kura ievērošanu garantē valsts piespiedvara. Tiek uzskatīts, ka tieši likums ir viena no svarīgākajām valsts varas izpausmēm, jo tam ir augstāks juridiskais spēks nekā visiem citiem valsts institūciju normatīvajiem aktiem. Likums ir viens no tiesiskās kārtības stūrakmeņiem, kurš nodrošina tiesisko kārtību. Tā pārkāpšana

---

¹¹⁴ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. Likums un Tiesības, 2000, 2.sējums, Nr.3 (7), 79.lpp.

¹¹⁵ Plotnieks A. Tiesību teorija & juridiskā metode. Rīga: SIA "Izglītības soļi", 2009, 243.lpp.

¹¹⁶ Turpat, 245.lpp.

¹¹⁷ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. Likums un Tiesības, 1999, 1.sējums, Nr.3, 70.lpp.

rada konfliktu ar varu un sabiedrību, kā arī samazina tiesisko kārtību valstī.¹¹⁸ Līdz ar to secināms - tā kā likums ir svarīgākā no valsts varas izpausmēm, un ar to pārkāpšanu sabiedrībā tiek radītas konfliktsituācijas, tā ievērošana ir svarīgs tiesiskās valsts elements.

Likumi antīko filozofu darbos parādās kā pamats tiesiskās valsts idejai. Tā, piemēram, Platona darbos valda uzskats, ka sabiedrības labuma sasniegšana iespējama ir tikai tādā valstī, kur *likums* stāv pāri valdniekiem un tie ir tā vergi.¹¹⁹ Neskatoties uz to, ka *The Rule of Law* princips nav tulkojams kā likuma virsvadība, bet gan kā *tiesību* virsvadība, tiek uzskatīts, ka šis princips ir no latīņu valodas tulkots vārdu savienojums "*imperium legum*", kas burtiski nozīmē "likuma, nevis cilvēku impērija".¹²⁰ Tātad, tiesiskā valstī atbilstoši vienai no tiesību virsvadības principa definīcijām, jāvalda tikai un vienīgi likumam, nevis cilvēkiem caur likuma normām vai ar likuma palīdzību. Lai nodrošinātu tiesiskuma principa ievērošanu tieši šajā izpratnē, tiek prasīts ieviest un nodrošināt tādu likumdošanas procesu, kura mērķis ir taisnīgie, objektīvie likumi, kas kalpo sabiedrības labumam.¹²¹

Taisnīguma kā likumdošanas mērķa ideja parādās jau no pirmsākumiem, bet visprecīzāk to atspoguļo Sv. Augustīna (*Aurelius Augustinus Hipponensis*) izteiciens *lex iniustia non est lex* jeb netaisnīgs likums nav likums. Pie klasiskās filozofijas konstantajām atziņām, pieder arī tāda, ka pozitīvajām tiesībām, ko nosaka valsts likumdevējs, ir jāiemieso iepriekš noteiktās taisnīguma prasības. Cicerons (*Marcus Tullius Cicero*), Aristotelis (*Ἀριστοτέλης*) un Akvīnas Toms (*Sanctus Thomas Aquinas*) to formulējuši tādējādi, ka pozitīvais likums var īstenot un tam jāsteno dzīvē dabiskās tiesības, kuras, savukārt, ir daļa no noteiktās vērtību kārtības.¹²² Tātad pozitīvās tiesības jeb likumdošanas produkts ir dabiskās tiesības, kas atspoguļo konkrētā laika taisnīguma vērtības.

Pēc Imanuēla Kanta izpratnes likumi nodrošina katra indivīda brīvības nodrošināšanu sabiedrībā. Viņaprāt, tieši brīvība ir katra nepieciešama ideja, kas jāliek pamatā, sastādot ne tikai valsts satversmi, bet arī katru atsevišķu likumu, turklāt vispirms jāabstrahējas no pastāvošajiem šķēršļiem, kas var būt neizbēgami izriet ne tik daudz no cilvēka dabas, cik no

---

¹¹⁸ Demokrātijas pamati: Grāmata vispārizglītojošām skolām/ Latvijas Universitātes Politikas zinātnes katedra. Autoru kolektīvs Semaņa E. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Zinātne, 1993, 212.lpp.

¹¹⁹ Платон. Законы. Книга IV. Pieejams: http://www.lib.ru/POEEAST/PLATO/zakony.txt_with-big-pictures.html#4 [aplūkots 01.02.2018.]

¹²⁰ Sellers M.N.S. What is the Rule of Law and Why Is It So Important? In: Silkenat R.J., Hickey Jr.J.E., Barenboim P.D. The Legal Doctrines of the Rule of Law and the Legal State (Rechstaat). New York: Springer, 2014, p.4.

¹²¹ Ibid, p.13.

¹²² Horns N. Ievads tiesību zinātne un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 2000, 2.sēj. Nr.11 (15), 324.lpp.

patieso ideju neievērošanas likumdošanā.¹²³ Tātad, taisnīgums, it īpaši likumos, tiek ievērots tad, kad tiek ievērota cilvēka brīvība un cieņa, kas ir Kanta filozofijas divas pamatnostādnes. Taisnīguma prasību īstenošanai valstij ir jābūt iekārtotai tā, lai tās likumdošanā apvienotos visu iedzīvotāju griba.¹²⁴

Pēc vācu tiesību zinātnieka Gustava Radbruha (*Gustav Radbruch*) domām, tiesības, tostarp arī pozitīvās, ir īstenība, kuras jēga ir kalpot tiesiskām vērtībām, tiesību idejai (taisnīgumam; tiesiskai drošībai; lietderībai).¹²⁵ Bet, kad likums vairs netiecas pēc taisnīguma, kad pozitīvās tiesības ar nodomu pārkāpj vienlīdzību, tad likums pārvēršas par defektīvu un zaudē savu tiesisko spēku un tiesības būt par normu, jo likuma un jebkuras pozitīvizētas normas mērķis un jēga ir kalpot taisnīgumam.¹²⁶ Līdz ar to, par likumdošanas mērķi automātiski kļūst arī taisnīguma nodrošināšana, jo citādi likums, pēc Radbruha formulas, jebkurā brīdī var kļūt par tik netaisnīgu, kas zaudēs savu tiesisko spēku.

Latvijā valdošais viedoklis ir tāds, ka tiesiskas demokrātiskas valsts likumu galvenais mērķis ir taisnīgums un tā nodrošināšana.¹²⁷ Ar taisnīgumu tiesiskās valsts izpratnes kontekstā tiek apzīmēta ideālā kārtība tiesību ietvaros – kā cilvēku savstarpējās attiecības un cilvēka tiesības un pienākumus pret sabiedrību regulējošs princips. Likuma valsts var būt jebkura totalitāra valsts, bet *taisnīguma* valsti raksturo likums kā cilvēktiesībās pausto tiesisko pozīciju nostiprinājums.¹²⁸ Tātad taisnīgums šajā izpratnē ir nekas cits, kā likuma saskaņošana ar cilvēktiesībām un dabiskajām tiesībām.

Likumības (jeb likuma ievērošanas) princips tiek skaidrots kā politiskās sistēmas princips, pēc kura sabiedriskās izturēšanās *augstākā norma ir likums*, kas ir visiem vienlīdz obligāts un kā priekšā visi pilsoņi un organizācijas ir vienlīdzīgi.¹²⁹ Pēc autores domām, attiecībā uz indivīdiem likumā ievērošanas princips demokrātiskas un tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā būtu saprotams kā sabiedrības *morālais* pienākums pakļauties tādām tiesību normām, kas atspoguļo taisnīgu un vienlīdzīgu tiesisko attiecību noregulējumu.

Pamatprincipa, ka valsts rīcībai jānotiek principiāli pēc vispārīgiem likumiem, idejas pirmtēvi bija Platons (*Πλάτων, Plátōn*), Marsīlijs (*Marsilio or Marsiglio da Padova*) un

---

¹²³ Kants I. Tīra prāta kritika. Rīga: Zinātne, 2011, 231.lpp.

¹²⁴ Turpat, 231.lpp.

¹²⁵ Smiltēna A. Neokantiešu tiesību izpratne. Likums un Tiesības, 2007, Nr.4.(92), 102.lpp.

¹²⁶ Радбрух Г. Философия права. Москва: Международные отношения, 2004, с.234.

¹²⁷ Sīkāk sk.: Čerāne I., Meiere S. Par tautas joslas tiesisko stāvokli. Jurista Vārds, 2001, Nr.30 (223).; Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014; Levits E. Generālklausulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība. (I) Likums un Tiesības, 2003, Nr.6 (46).

¹²⁸ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 127.lpp.

¹²⁹ Demokrātijas pamati: Grāmata vispārizglītojošām skolām/ Latvijas Universitātes Politikas zinātnes katedra. Autoru kolektīvs Semaņa E. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Zinātne, 1993, 212.lpp.

Altūzijs (*Althusius, Althaus*). Prasība, lai valsts rīcība noritētu pēc vispārīgiem likumiem, parādās kā demokrātijas un tiesiskās drošības nodrošinājuma prasība saprāta un vienlīdzības likuma priekšā. Likumības principam vajadzēja arī veicināt valstiskās rīcības demokrātisko leģitimitāti: ar to, ka rīcība visās izpausmes formās vadās pēc likumiem, kurus tieši pieņēmusi tauta vai vēlētas tautas pārstāvniecības.¹³⁰ Valsts pārvaldes jomā likuma ievērošanas principa saturs tiek skaidrots galvenokārt kā aizsardzība pret patvaļu. Principa uzdevums ir nodrošināt leģitimitātes ķēdi valsts rīcībai, kas ierobežo indivīda pamattiesības. Pilsonis pakļaujas tikai tādai valsts rīcībai, kas vērsta pret viņa (dabiskajām) tiesībām, kuru viņš pats ir leģitimējis, piedaloties politiskajā procesā (vēlot likumdevēju). Tādēļ tikai likumdevēja leģitimēta pārvaldes rīcība pret indivīdu ir tiesiska.¹³¹ Valsts rīcības un lēmumu atbilstība materiālajām un procesuālajām tiesību normām nodrošina iespēju personām tiesības būt informētiem par tām uzliktajiem pienākumi un iespējas savlaicīgi vērsties tiesībsargājošās institūcijās, ja ir aizdomas par normatīvajos tiesību aktos uzlikto pienākumu tiesiskumu.¹³²

Pozitīvo tiesību normu (*formal legality*) ievērošana no valsts puses ir nepieciešama sastāvdaļa valsts konstitucionālās iekārtas pastāvēšanai, kur tiek respektētas un aizsargātas personas tiesības uz brīvību un neaizskaramību. No likuma ievērošanas principa izrietošā tiesiskā un procesuālā noteiktība ir uzskatāmās par būtiskajām pamatvērtībām, kas ir ļoti svarīgas cilvēka cieņas ievērošanai.¹³³ Likuma ievērošanas princips (*the principle of lawfulness*) pieprasa ne tikai to, lai iestādes un citi administratīvo tiesību subjekti valsts pārvaldē nepārkāpj tiesību normas, bet arī to, lai lēmumi būtu juridiski pamatoti un to saturs atbilstu likumam. Netieši princips arī pieprasa, lai likumi, kas nosaka administratīvo iestāžu un valsts pārvaldes funkcijas un pilnvaras būtu pietiekami skaidri, konkrēti un pieņemti pareizajā procedūrā.¹³⁴ Likuma virsvadības princips arī tiek skaidrots kā augstākā normatīvā akta (konstitūcijas) pārākums pār citiem tiesību aktiem, proti, likumiem, Ministru kabineta noteikumiem un pašvaldību saistošajiem noteikumiem. Šī skaidrojuma pamatā ir Hansa Kelzena ārējo normatīvo tiesību aktu hierarhijas piramīdas ievērošana.¹³⁵

---

¹³⁰ Cipeliuss R. Vispārējā mācība par valsti. Politikas zinātne. Rīga: Izdevniecība AGB, 1998, 236.-237.lpp.

¹³¹ Levits E. Par dažiem Administratīvā procesa galvenajiem principiem (I) 02.06.2001., no paskaidrojuma raksta Administratīvā procesa likumam, 62.lpp. (nav publicēts) Datne: APL-3las-Pask12-010602.

¹³² Allan T.R.S. Constitutional justice: a liberal theory of the rule of law. New York: Oxford University press, 2001, p.62.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Принцип верховенства закона в правовом государстве. Pieejams: <https://studfiles.net/preview/3363217/page/12/> [aplūkots 01.02.2018.]

Likumība nozīmē to, ka visas administratīvās iestādes savā darbībā balstās uz likumu un citiem tiesību aktiem, ievēro tos un rīkojas atbilstoši to prasībām. Šis princips paredz tādu administratīvās iestādes darbību, kura ir saziņā ar tiesību normām, bet, ja tādu nav, tad saziņā ar vispārējiem tiesību principiem.¹³⁶ Tātad, administratīvo tiesību pētnieks Jānis Načisčionis, apzinoties vispārējo tiesību principu nozīmi demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā, atzīmēja to būtiskumu likuma ievērošanā – *valsts pārvaldē rakstītās tiesību normas ir piemērojamas primāri pār principiem, bet principi kalpo tikai kā palīglīdzekļi to piemērošanā valsts pārvaldē.*

Taču Egils Levits norādījis, ka svarīgi ir atšķirt divas būtiskas lietas, atvasinot no tiesiskuma principa likuma ievērošanas principu. Kā iepriekš norādīts, tiesiskuma principam ir divi aspekti – materiāltiesiskais (*atbilstība tiesību normām pēc būtības*) un procesuāltiesiskais (*kompetence*). Kamēr procesuāltiesiskais aspekts prasa, lai iestādes kompetence būtu pozitīvi noteikta ar normatīvu aktu, tikmēr materiāltiesiskajā aspektā ir pietiekoši, ja iestādes rīcības *nebūtu pretrunā* ar tiesību normām, t.i., ar normatīvajiem aktiem vai *vispārējiem tiesību principiem*. Latvijā nepastāv “totāla” likuma atruna, jo tad iestāde drīkstētu rīkoties tikai tad, ja tā savai rīcībai varētu atrast pozitīvu pamatojumu normatīvos aktos, bet neparedzētos gadījumos tā nedrīkstētu rīkoties vispār, kaut gan to prasītu saprātīga situācijas analīze. Savukārt, pienākums rīkoties savas kompetences ietvaros ir tomēr būtisks demokrātiskas un tiesiskas valsts pamatprincips, tāpēc procesuāltiesiskajā aspektā gan vajadzētu pieturēties pie rakstīto tiesību normu ievērošanas, jo citādi valsts pārvaldes darbība kļūs haotiska.¹³⁷

3.2. Likuma ievērošanas principa izpratne Latvijas judikatūrā

Atbilstoši Augstākās tiesas sniegtajām skaidrojuma, likuma ievērošanas princips ir nostiprināts ar likuma *"Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību"*¹³⁸ 7.pantu noteicot, ka spēkā esošie likumi ir saistoši visā Latvijas teritorijā. Pirmais un

---

¹³⁶ Načisčionis J. Administratīvās tiesības. Rīga: SIA “Biznesa augstskola Turība”, 2009, 75.-76.lpp.

¹³⁷ Levits E. Komentārs Administratīvā procesa likuma 14.pantam. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Dr.iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 197.lpp.

¹³⁸ Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību: LV likums. Pieņemts 08.06.1994. [01.01.2010.-30.06.2012.red.].

būtiskākais no šiem elementiem nosaka, ka ikviens – gan juridiska, gan fiziska persona – ir pakļauta likumam.¹³⁹

Vairakkārt tiesu praksē likuma ievērošanas princips ir norādīts saistībā ar personas pienākumu ievērot un pakļauties likumam tiesiskās drošības labad pat tad, ja likums neatbilst taisnīguma prasībām un persona apšauba to konstitucionalitāti.¹⁴⁰ Tātad, varētu secināt, ka likuma ievērošanas princips ir atvasināts no tiesiskās drošības principa un ir tā neatņemama sastāvdaļa.

Citā nolēmumā likuma ievērošanas princips bija pieminēts kā taisnīguma principa elements, norādot, ka „*tiesiskuma princips nedod tiesības personai vienkārši nepildīt un neievērot tiesību normas, ja tā apšauba to konstitucionalitāti. Šāda indivīdu rīcība nevar pelnīt aizsardzību. Tāpat jāievēro vispārējā taisnīguma princips, kurš prasa, lai personas, kuras apzināti nepildīja likuma prasības, netiktu nostādītas privilēģētākā stāvoklī salīdzinājumā ar tām personām, kuras likuma prasības pildīja.*”¹⁴¹

Atbilstoši tiesiskas valsts principam valsts pārvalde ir padota likumam un tiesībām. Padotības raksturs atklājas likuma atrunas (*APL 11.pants*) un likuma prioritātes principos (*APL 14.pants*).¹⁴²

Likuma atrunas princips ierobežo jebkura nelabvēlīga administratīvā akta izdošanu, neesot Satversmes, likuma vai starptautisko tiesību normu pilnvarojumam. Likuma atrunas princips attiecas uz publisko pārvaldi, ja tā iejaucas privātpersonas tiesību sfērā un ierobežo tās brīvības vai īpašumu, proti, ja iestāde uzliek privātpersonai pienākumu vai apgrūtinājumu. Analogija šajā gadījumā nav pieļaujama.¹⁴³ Tātad, kaut gan pēc Egila Levita teiktā materiāltiesiskajā jomā absolūta likuma ievērošana nepastāv, runājot par personai nelabvēlīga tiesību akta izdošanu gan jānotiek uz rakstītās tiesību normas pamata. Šeit visspilgtāk atspoguļojas zināma līdzība ar *nulla poena sine lege principu* jeb nav soda bez likuma.

---

¹³⁹ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004.gada 30.marta sprieduma lietā Nr.SKA-5/2004 13.punkts.

¹⁴⁰ Skat. piemēram: Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004.gada 30.marta sprieduma lietā Nr.SKA-5/2004 15.punkts; Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 14.februāra nolēmums lietā Nr.SKA-23/2006.

¹⁴¹ Skat. piemēram: Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2005.gada 4.jūlija nolēmums lietā Nr.SKA-219, Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004.gada 15.jūnija nolēmums lietā Nr.SKA-78.

¹⁴² Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017.gada 21.marta sprieduma lietā Nr.SKA-213/2017 8.-10.punkti.

¹⁴³ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009.gada 16.marta sprieduma lietā Nr.SKA-30/2009 10.punkts.

Taču vienlaikus praksē likuma ievērošanas princips izvirza noteiktas prasības likuma kvalitātei. Tiesību ierobežojumi var tikt noteikti tikai ar tādu likumu vai likumpakārtotu normatīvu aktu, kas atbilst tiesiskas valsts principiem.¹⁴⁴

Attiecībā uz šo prasību un likuma atrunas principu kā tādu, Satversmes tiesa savā praksē attīstījusi noteiktu *pamattiesību ierobežošanas shēmu*.¹⁴⁵ Izvērtējot likumā noteiktā ierobežojuma atbilstību konstitūcijai, Satversmes tiesa pārbauda, vai:

- 1) pamattiesību ierobežojums noteikts ar likumu;
  - vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;
  - vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;
  - vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas, kā arī vai likums nodrošina aizsardzību pret tā patvaļīgu piemērošanu.¹⁴⁶
- 2) ierobežojumam ir leģitīms mērķis;
- 3) ierobežojums atbilst samērīguma principam jeb vai izraudzītie līdzekļi ir samērīgi ar ierobežojuma leģitīmo mērķi:
  - likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai;
  - vai nav saudzējošāku līdzekļu leģitīmā mērķa sasniegšanai;
  - vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša.¹⁴⁷

Prasība pēc likuma kvalitātes ir atspoguļotā šī pamattiesību ierobežošanas shēmas pirmajā daļā, pēc būtības atspoguļojot tiesiskuma principa izvirzāmās prasības likuma pieņemšanas procedūras ievērošanai skaidram un nepārprotamām saturam.

Augstākā tiesa, savukārt, attiecībā uz tiesību normas satura kvalitātes prasību, norādījusi, ka *“viena no svarīgākajām tiesiskas valsts principa prasībām ir prasība pēc tiesību normas noteiktības un skaidrības. Tiesību norma, kura ir formulēta neskaidri, nesaprotami, valodnieciski nepietiekami un nenoteikti, pazaudē savu mērķi. Tiesību normu sistēma, kuru normas adresāts nevar izprast, noved pie tiesiskas nedrošības. Tiesiskā drošība*

---

¹⁴⁴ Biksiniece-Martinova L.. Komentārs Administratīvā procesa likuma 11.pantam. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Dr.iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 172.lpp.

¹⁴⁵ Balodis K. Pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitātes izvērtēšana Satversmes tiesas praksē. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/articles/pamattiesibu-ierobezojuma-konstitucionalitates-izvertesana-satversmes-tiesas-prakse/> [aplūkots 10.03.2018.]

¹⁴⁶ Sk., piemēram: Satversmes tiesas 2009.gada 4.februāra sprieduma lietā Nr.2008-12-01 10.1.punktu.

¹⁴⁷ Sk., piemēram: Satversmes tiesas 2014.gada 9.janvāra sprieduma lietā Nr.2013-08-01 12.punktu un 2015.gada 8.aprīļa sprieduma lietā Nr.2014-34-01 16.punktu.

pieprasa drošu orientieri. Tiesiskā valstī par tādu kalpo skaidras, viennozīmīgas un noteiktas normu pavēles. Tādēļ skaidras un noteiktas tiesību normas ir tiesību pamats un būtiska tiesiskas valsts sastāvdaļa. Gadījumā, ja tiesību normas redakcija neatspoguļo tās patieso saturu, ja tā ir kļūdaini izprotama vai maldinoša, vai ja likums pats ir iekšēji pretrunīgs, tiesību norma var nonākt pretrunā ar tiesiskas valsts principiem un nebūt spēkā.”¹⁴⁸

Atbilstoši likuma prioritātes principam privātpersonai labvēlīgu administratīvo aktu, kas regulē tiesiskās attiecības demokrātiskai sabiedrībai un valsts iekārtai būtiski svarīgā jautājumā (*vārda un preses brīvība, domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvība, pulcēšanās un biedrošanās brīvība, kā arī politiskā sistēma*), iestāde var izdot uz Satversmes vai likuma pamata. Pārējos gadījumos valsts pārvalde var rīkoties arī uz iekšēju normatīvo aktu pamata, jo prasība, lai visas valsts pārvaldes jomas būtu noregulētas ar ārējiem normatīvajiem aktiem, ir *pārspīlējums*.¹⁴⁹

Tiesu praksei attīstoties ir redzamas zināmas izmaiņas likuma ievērošanas principa izpratnei. Izejot ārpus pozitīvistiskās tiesību izpratnes, tiesas vairāk pievērš uzmanību tiesību normu satura atbilstībai valsts augstākajām pamatvērtībām, nevis formāli uzliktajam pienākumam ievērot likuma burtu. Ja likums atbilst visām tiesiskuma principa izvirzāmām prasībām – *ir taisnīgs, skaidrs, pieņemts atbilstošā procedūrā un atbilst suverēna gribai*, tas ir uzskatāms par vienu no augstākajām tiesību sistēmas vērtībām un tā ievērošana pārvēršas par katra indivīda morālo un tiesisko pienākumu.

---

¹⁴⁸ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012.gada 16.novembra sprieduma lietā Nr.SKA-555/2012 8.punkts.

¹⁴⁹ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017.gada 21.marta sprieduma lietā Nr.SKA-213/2017 10.punkts.

4. TIESISKUMA UN LIKUMA IEVĒROŠANAS PRINCIPA KOLĪZIJA

4.1. Tiesību normu kolīziju risināšanas metodes

Tiesību normu kolīziju risinājums ir īpašs process, kas ir virzīts uz konkrētajā gadījumā piemērojamās normas izvēli starp savstarpēji konkurējošajām normām. Nepieciešamība pārvarēt tiesību normu kolīziju rodas tad, kad meklējot tiesību normu faktisko tiesisko attiecību regulēšanai, izradās ka konkrētās attiecības var tikt noregulētas ar vairākām tiesību normām. Tādos gadījumos likumpiemērotājam jāizvēlas vienu no tiesību normām un jāpamato to izvēle. Tieši tiesa, vai cits kompetents tiesību normu piemērotājs, var atšķirībā no likumdevēja uzreiz noreāģēt uz šādas tiesību sistēmas nepilnību, realizējot savas pilnvaras un novēršot kolīzijas.

Tiesību normu kolīzijas ir viens no būtiskākajiem juridisko metožu mācības problēmjaudājumiem. Ar kolīzijas jeb sadursmes pareizo atrisināšanas metodiku, tiks panākts taisnīgs tiesisko attiecību noregulējums, kas ir demokrātiskās tiesiskās valsts tiesiskās sistēmas pamatmērķis. Teorijā pastāv divi pamatveidi kā atrisināt tiesību normu kolīzijas:

- 1) kolidējošo tiesību normu likvidēšana, likumdevēja darbības rezultātā;
- 2) tiesību normu kolīziju novēršana, tiesību normas piemērošanas gaitā atrisinot to ar juridiskajām metodēm.¹⁵⁰

Pozitīvo tiesību normu kolīzijas tiek atrisinātas ar speciālajām juridiskajām metodēm, kas pēc savas būtības ir tādi vispārējo tiesību principi, kas nosaka konkrētās vadlīnijās normu piemērošanā. Konflikti starp rakstītajām normām var tikt atrisinātas ar pārinterpretācijas metodi, vai, nošķirot to pēc hierarhiskā pārkuma principa (*lex superior derogat legi inferiori*), pēc normas piederības kādai no supranacionālajām tiesību sistēmām (*lex internationalis derogat legi nationali*), pēc to speciālā attiecību noregulējuma (*lex specialis derogat legi generali*), pēc normu spēkā stāšanās laika (*lex posterior derogat legi priori*), un

---

¹⁵⁰ Занина М.А. Коллизии норм права равной юридической силы (понятие, причины, виды). Москва: Волтерс Клувер, 2010, с.65.

gan pēc spēkā stāšanās, gan pēc speciālā attiecību noregulējuma rakstura (*lex posterior generali non derogat legi priori speciali*).¹⁵¹

Juridiskajā literatūrā sastopami dažādi viedokļi attiecība uz tiesībām risināt tiesību normu kolīzijas. No normatīvisma pozīcijas skatoties, kolīziju likvidēšana ir tikai likumdevēju, nevis likumpiemērotāju kompetencē. Savukārt socioloģiskā tiesību izpratnē tiesa, realizējot savas tiesību aizsardzības un kontroles funkcijas, saskaroties ar kolīziju problemātiku faktiski pati veic šī kolīziju risināšanu, t.i. subsidiāri nodarbojās ar likumdošanu.

Rakstīto tiesību normu kolīzijas gadījumā prevalējošā tiesību norma izslēgs pārējās kolidējošās tiesību normas vai nu no tiesību sistēmas vispār (*izslēdzošā tiesību normu konkurence*), vai arī tikai konkrētajā gadījumā (*alternatīvā konkurence*), vai arī būs iespējams piemērot kolidējošās tiesību normas līdztekus (*kumulatīvā konkurence*).¹⁵² Taču, kad konkrētajās faktiskajās attiecībās tiek konstatēts konflikts starp divām vienlīdz nozīmīgām vērtībām (*vispārējiem tiesību principiem*), kuram ir vienāds juridiskais spēks un tos nevar atšķirt pēc specialitātes vai intertemporālās piemērojamības, vienam no tiem jāgūst pārsvaru.¹⁵³ Principiem piemīt *svara dimensija*, līdz ar to, nosakot konkrētā principa prevalēšanu jāņem vērā konkrētus lietas faktiskos apstākļus, paturot prātā arī sociālos, ekonomiskos, politiskos un citus konkrētās valsts apstākļus noteiktā brīdī.¹⁵⁴ Svarīgi arī atzīmēt, ka tas, ka kādam no kolidējošiem principiem konkrētajā lietā tiek dota priekšroka, nenozīmē, ka tā būs arī citās lietās. Tieši otrādi – citā lietā viens no “*zaudējošajiem*” principiem var būt piemērojams “*uzvarētāja*” vietā.¹⁵⁵

Praktiskā konkordance (*vācu val. praktische Konkordanz*) ir vēl viena juridiskā metode, ar kuras palīdzību ir iespējams atrisināt vispārējo tiesību principu konfliktsituācijas. Praktiskā konkordance jeb *iekšējās saskaņotības princips* ir Vācijas konstitucionālās tiesas praksē nostiprinātais princips, kas paredz, ka konstitucionāli aizsargātās vērtības savstarpēji jāaskaņo, kad šīs vērtības konfliktē.¹⁵⁶ Ņemot vērā to, ka konstitūcijā nostiprinātas pamatvērtības bieži vien atspoguļo kādu no vispārējiem tiesību principiem, šo pieeju var

---

¹⁵¹ Sk. piemēram: Rezevska D., Ziemele I. Komentārs Administratīvā procesa likuma 15.pantam. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Dr.iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 244.-254.lpp.

¹⁵² Turpat, 243.lpp.

¹⁵³ Alexy R. A theory of constitutional rights. New York: Oxford publishing press, 2002, p.50.

¹⁵⁴ Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2.izd. Rīga: Daigas Rezevska izdevums, 2015, 112.lpp.

¹⁵⁵ Alexy R. A theory of constitutional rights. New York: Oxford publishing press, 2002, p.50.

¹⁵⁶ Pleps J. Satversmes iztulkošana. Rīga: Latvijas vēstnesis, 2012, 223.lpp.

izmantojot arī to kolīziju atrisinājumam. Praktiskā konkordance nosaka, ka, savstarpēji konfliktējošām pamatvērtībām (*mūsu gadījumā – vispārējiem tiesību principiem*) nevar dot priekšroku vienai pār otru. Tās savstarpēji jālīdzsvaro un jāatrod konflikta risinājums pamatojoties uz proporcionalitātes principu, vai nu neierobežojot tos vispār, vai nu samērīgi ierobežojot abus, tādējādi radot *zelta vidusceļu*.¹⁵⁷

4.1. Tiesiskuma un likuma ievērošanas principa kolīziju risinājums

No iepriekšējo nodaļu apskatīto tiesiskuma un likuma ievērošanas principu izpratnes, var secināt, ka abu principu saturs ļoti bieži pārklājas un ka robeža starp principu saturu ir neskaidra, it īpaši tas ir novērojams tiesu praksē. Likuma ievērošanas princips pēc būtības nosaka, ka jebkuras iestādes un tiesas rīcībai jāatbilst rakstītajām tiesību normām, iepretim tiesiskuma principam, kas nosaka atbilstību arī nerakstītajām tiesību normām, paredzot plašāko jēdziena “*tiesību norma*” saturu.

Principu pretrunas rodas gadījumos, kad pozitīvās tiesības nonāk pretrunā ar vispārējiem tiesību principiem. Tie ir gadījumi, kad likumdošanas sistēmai, nerasniedzot mūsdienu sabiedrības tiesību izpratnes līmeni, rodas pretrunas ar sabiedriskās dzīves vajadzībām, un kopumā likumdošanas sistēma izrādās par neatbilstošu, un brīžiem pat kaitīgu mūsdienu dabisko tiesību prasībām.¹⁵⁸ Minētais attiecināms arī uz tiesiskuma un likuma ievērošanas principa kolīziju, kas pēc būtības ir *rakstīto* un *nerakstīto* tiesību konflikts.

Demokrātiskas un tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā jau ir iesakņējusies un izkristalizējusies atziņa, ka *vispārējie tiesību principi* ir pārāki pār pozitīvām tiesību normām. Tā, vēl 2000.gadā Prof. Dr. habil. iur. Edgars Meļķis atzīmējis, ka nevar noliegt, ka likuma absolūtā suverenitāte romāņu-ģermāņu tiesību saimes valstīs ir fikcija un ka blakus likumam ir telpa citiem svarīgiem tiesību avotiem – vispārējiem tiesību principiem.¹⁵⁹ Minēto apstiprina arī principu atzišana, plašā izmantošana un to īpaša uzsvēršana gan nacionālajos, gan supranacionālajos tiesību aktos un tiesu praksē. Līdz ar to darba autore, apzinoties pētāmo jautājumu, jau *prima facie* saskata, ka tiesiskuma un likuma ievērošanas principa kolīzijā

---

¹⁵⁷

Definition

Praktische

Konkordanz.

Pieejams:

<https://staatsrecht.honikel.de/de/glossar.htm?seite=lexikon&b=Praktische+Konkordanz>
02.03.20183.]

[aplūkots

¹⁵⁸ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv. Neimanis J., 2004, 163.lpp.

¹⁵⁹ Meļķis E. Attīstības tendences dažos tiesību teorijas un prakses jautājumos. Grām.: Meļķis E. Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 100.-101.lpp.

priekšroka ir dodama tiesiskumam. Šis risinājums izriet arī no tā fakta, ka pat *likumības* princips nosaka pienākumu to ievērot tikai tad, kad tas ir *taisnīgs*.

Vēl Norberts Horns norādīja uz tādu aktuālu problēmjaudājumu, vai netaisnīgas tiesības, jo sevišķi netaisnīgi valsts likumi, vispār ietilpst tiesību jēdzienā. Kas ir tiesības un kas ir likums – mūžīgā tiesībfilozofiskā jēdziena definēšanas problēma. Dabisko tiesību skolas pārstāvji atzīst, ka tiesību kodols – tiesību augstākie pamatprincipi izriet tieši no dabas vai cilvēku “*būtības*” vai “*radošās kārtības*”. Savukārt juridisko pozitīvismu pārstāvošie uzskata, ka tiesības ir tās, kuras rada orgāni, kuri tam ir konstitucionāli pilnvaroti.¹⁶⁰ Tātad, no tiesību pozitīvistiskās izpratnes izriet, ka tieši no likuma izriet mūsu tiesības un pienākumi. Taču šī tēze ir apšaubāma, jo minētais nozīmētu, ka bez likuma pazustu tiesības.¹⁶¹ Ja nopietni izturas pret prasību, ka visām tiesībām, jo sevišķi katram valsts likumam, ir jākalpo taisnīgumam, tad nonāk pie šaurākas tiesību definīcijas – tiesības ir valsts garantēto vispārīgo normu kopums cilvēku kopdzīves taisnīgai regulēšanai un starp cilvēkiem radušos konfliktu atrisināšanai ar nolēmumu palīdzību.¹⁶² Pēc Norberta Horna izlemēt jautājumu par to, vai konkrētais likums atbilst taisnīgumam, var tikai konstitucionālās tiesas un likumdevējs, pieņemot jauno vai grozot veco - neatbilstošu taisnīgumam - likuma normu.¹⁶³

Pēc šīs izpratnes, tiesiskās drošības un miera labad pilsonim ir jāpakļaujas arī tādiem likumiem, kurus viņš pat uzskata par netaisnīgiem. Akvīnas Toms ir domu par *iustitia legalis* izteicis tā: likuma ievērošana atbilst taisnīguma (tikumības) prasībām, ja vien šis likums nav *acīmredzami* netaisnīgs. Galvenais, lai likumdevējs *cenšas* ieviest taisnīgumam atbilstošu kārtību. Demokrātiskā tiesiskā valstī likumdevēja *mēģinājums* ir atspoguļots likumdošanas procesa kārtībā. Līdzīgas domas ir izteiktas arī Gustava Radbruha “formulā”, proti, ka pozitīvās tiesības jārespektē, lai tiktu garantēta tiesiskā drošība. Jāpiezīmē gan, ka šī prasība neesot spēkā tad, kad likums ir tik milzīgā *pretrunā* ar taisnīguma prasībām, ka likumam, kā nepareizām tiesībām, būtu jāatkāpjas taisnīguma priekšā.¹⁶⁴

Pēc otrā pasaules kara it īpaši tika analizēta likuma netaisnīguma problēma. Ja pieļaujam, ka likumu jāievēro *visos* gadījumos, neizšķirot vai tas atbilst taisnīguma prasībām, tad tiesības drīz pārvērtīsies par ficiju. Kara tribunāls Nirnbergā saskārās ar jautājumu, kas ir tiesības, jo lielo vairumu nacionālsociālistisko ideologu un kara noziegumu īstenotāju veiktās

---

¹⁶⁰ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv. Neimanis J., 2004, 17.lpp.

¹⁶¹ Turpat, 20.lpp.

¹⁶² Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 1999, 1.sējums, Nr.1, 17.lpp.

¹⁶³ Turpat.

¹⁶⁴ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 2000, 2.sēj. Nr.12 (16), 354.lpp.

darbības attaisnoja šo darbību veikšanas laikā Vācijā spēkā esošie likumi un noteikumi. Ja šie likumi tiktu uzskatīti par tiesību sastāvdaļu, tad kara noziedznieku rīcība būtu attaisnojama. Taču kara tribunāls pieņēma notiesājošus spriedumus un pamatoja tos ar tēzi, ka apsūdzētajiem, piemērojot pozitīvās tiesības, vajadzēja atpazīt tajās ietverto *acīmredzamo netaisnību*.¹⁶⁵

Pēc savas būtības Gustava Radbruha formula ir likuma ievērošanas un tiesiskuma principa kolīzijas atrisinājums. Pēc viņa domām, *“konfliktu starp taisnīgumu un tiesisko drošību drīkst atrisināt tādējādi, ka pozitīvajām, ar likumu un varu nostiprinātajām tiesībām ir arī tad augstāks spēks, ja tās ir netaisnīgas un bezmērķīgas, ja vien pozitīvā likuma pretruna ar taisnīgumu sasniedz tādu nepanesamu apjomu, ka likums kā “netaisnīgas tiesības” atkāpjas taisnīguma priekšā. Nav iespējams novilkt asāku līniju starp likumiskajiem netaisnības gadījumiem un, neraugoties uz nepareizo saturu, tomēr vēl spēkā esošajiem likumiem kāda cita robežu novilkšana tomēr var tikt uzsākta ar visu bardzību: kur vienlīdzība, kas veidot taisnīguma kodolu, piemērojot pozitīvās tiesības, ir tikusi apzināti noliegta, tur likums nav tikai “nepareizās” tiesības, vēl jo vairāk tas paliek vispār bez tiesību dabas. Tad var tiesības, arī pozitīvās tiesības, definēt kā kārtību un noteikumus, kuru jēga ir kalpot taisnīgumam.”*¹⁶⁶ Tāpat priekšroka, pēc Radbruha domām, būtu vienmēr dodama likumam, izņemot *acīmredzama netaisnīguma* gadījumus. Taču šī formas *akla un mehāniska* piemērošana būtu pretrunā ar vispārējo tiesību principu ideju un *svēršanas un salīdzināšanas metodi*, jo kolīzija starp principiem ir risināmā katrā konkrētajā gadījumā.

Norberts Horns norāda uz diviem likuma ievērošanas principa aspektiem. Pirmais ir pienākums ievērot likumu netaisnīgā valstī. Šinī gadījumā tiesībzinātnieks pieļauj tā saukto *“pretošanās”* tiesību izmantošanu, norādot, ka no morāles un tiesiskas valsts viedokļa ir atbalstāmi neievērot netaisnīgu likumu, jo attiecīgā valsts pati ļoti rupjā veidā ignorē savu pienākumu radīt un īstenot taisnīgas tiesības.¹⁶⁷ Taču otrais aspekts ir likuma ievērošana demokrātiskā un tiesiskā valstī. Tādā gadījumā, ja kāds cilvēks kādu likumu uzskata par netaisnīgu, viņam tomēr ir pienākums to ievērot, jo viņam papildus tiek garantētas citas tiesības kā sevi aizsargāt pret netaisnīgumu – iespēja mobilizēt sabiedrisko domu šajā lietā,

---

¹⁶⁵ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv. Neimanis J., 2004, 18.-19.lpp.

¹⁶⁶ Turpat.

¹⁶⁷ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 2000, 2.sēj. Nr.12 (16), 354.-355.lpp

vērsties pie politiskajiem spēkiem, pie likumdevēja, kā arī tiesā (*konstitūcijā garantēto cilvēktiesību īstenošana – savu uzskatu paušanas un pulcēšanās brīvība*).¹⁶⁸

Taču svarīgi ir apzināties, ka likumi nekad nebūs pilnīgi, jo sabiedrības dzīves attīstības gaitā tie noveco. Teorētiski pilnīgi iespējams gadījums, kad nākamajā dienā pēc likuma pieņemšanas rodas jauns sabiedrisko attiecību gadījums, kurš prasa likumisku noregulējumu, taču likumdevējs to nav paredzējis.¹⁶⁹ Tāpēc automātiska *likuma* piemērošana, neizvērtējot to saturu un atbilstību augstākstāvošajām tiesību normām demokrātiskā un tiesiskā valstī būtu nepieļaujama rīcība, it īpaši valsts pārvaldes jomā, kur indivīds atrodas mazāk aizsargātā stāvoklī. Pēc darba autores domām, visprecīzāk šo ideju atspoguļo jurista, politiķa un akadēmiķa Maksa Lazersona teiktais:

*“Lai cik svarīgas [...]arī nebūtu rakstītās tiesības, mums ir zināmas valstis ar labiem likumiem un paragrāfiem, bet ar pilnīgi šīm rakstītām tiesībām pretimrunājošu praksi. Svarīgāka par likumiem ir patiesā dzīve”.*¹⁷⁰

Filipa Heka (*Philipp Heck*) un Rūdolda fon Jēringa (*Rudolf von Jhering*) darbos ir atrodama likuma ievērošanas principa kritika, kas tajā laikā bija attiecināta uz kodifikācijas procesa realizāciju. Pirmkārt, tika norādīts uz to, ka kodificējot tiesību normas, nevar izslēgt likuma robu iespējamību. Otrkārt, tika apšaubīts tas fakts, vai tiesneši spēs pakļauties tikai kodificētajām tiesībām, izslēdzot iespējamību, ka tiesību piemērošanas procesā tiesneši īsteno rakstīto tiesību normu piemērošanu ar daudziem emocionāliem, iracionāliem un intuitīviem faktoriem, kurus likumdevējs nevar kontrolēt un kuri pakļausanos vienīgi likumam padara gandrīz neiespējamu.¹⁷¹

Likuma ievērošanas princips pelnīja kritiku arī no tiesību zinātnieka Ronalds Dvorkina (*Ronald Dworkin*) puses. Viņa darbos visai plaši tika kritizēts likuma ievērošanas pienākums, norādot, ka koncepcija, ka likumu jāievēro visos gadījumos, ir nesavienojama ar pašu tiesību būtību.¹⁷² Taču “likumpārkāpējs” nevar vienkārši atsaukties uz to, ka likums ir pretējs viņa morālajiem uzskatiem, viņam jābūt labticīgam savā rīcībā, proti, ka saprātīgiem cilvēkiem var

---

¹⁶⁸ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. *Likums un Tiesības*, 2000, 2.sēj. Nr.12 (16), 355.lpp. Turpat, 355.lpp.

¹⁶⁹ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv. Neimanis J., 2004, 20.lpp.

¹⁷⁰ Bērtaitis S. Maksis Lazersons: svarīgāka par likumiem ir patiesā dzīve. *Jurista Vārds*, 2018, Nr.16 (1022), 26.lpp.

¹⁷¹ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. *Likums un Tiesības*, 2000, 2.sējums, Nr.6 (10), 172.lpp.

¹⁷² Kažoka I. Tiesību romantiķa – Ronalds Dvorkina – mantojums. *Jurista Vārds*, 2013, Nr.9 (760), 8.lpp.

atšķirties viedokļi par to, kādas ir viņu tiesības attiecībā pret valsti un līdz ar to arī tiesības pārkāpt likumu; un ka tādēļ citi cilvēki var *likumpārkāpējam* labticīgi pretoties.¹⁷³

Šajā ziņā varētu pievienoties anglo-ameirkāņu tiesību doktrīnai, kas pamatojas uz dabisko tiesību kā augstāko tiesību ideju. Pēc šīs doktrīnas katrs cilvēks ir aicināts aizstāvēt zināmas tiesības, kas viņam pieder uz dabisko tiesību, principu tiesību, jeb arī citādi nosauktu – augstāko tiesību pamatiem. Nav svarīgi vai valsts šīs tiesības aizstāv vai ne, atzīst vai neatzīst. Anglijas tiesu praksē bija atrodami gadījumi, kur skaidri redzams, ka tiesa vēlas nobīdīt pie malas likumu, lai piemērotu vispārīgas tiesības – *common law*. Ja mēs piekrītam koncepcijai, ka tiesības pastāv pašas par sevi, neatkarīgi no valsts (*kas ir tikai palīgīdzeklis to aizsardzībai un vispārīgai atzīšanai*), tad arī likumi nerada jaunas tiesības, bet tikai skaidrāk izteic to, kas pastāv dabā.¹⁷⁴

Angļu tiesību zinātnieks Patriks Nerhots (*Patrick Nerhot*) norāda uz četriem iemesliem, kāpēc jāatkāpjas no normas burta:

- 1) tiesību teksta valodas nepilnības;
- 2) konfliktu (kolīziju) iespējamība starp normām;
- 3) gadījumi, kuri nav vai arī nav pietiekami noregulēti tiesību normās;
- 4) reālās sociālās dzīves izmaiņas, kuru rezultātā rodas normu mērķu neatbilstība dzīves prasībām.¹⁷⁵

Pēc darba autores domām visi minētie argumenti ir sverami par labu tiesiskuma principa piemērošanai iepretim likuma ievērošanas principam.

Neskatoties uz minētajiem argumentiem, doktrīnā tomēr ir atzīts, ka no tiesiskuma principa ir iespējamās atkāpes, ja konkrētā lietā tiesiskuma princips kolidē ar kādu citu vispārējo tiesību principu, un izsverot atzīstams, ka konkrētajā gadījumā priekšroka dodama šim citam principam.¹⁷⁶

Attiecībā uz konkrēto darbā analizēto principu kolīziju Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2004.gada 30.marta sprieduma lietā Nr.SKA-5/2004 bija

---

¹⁷³ Kažoka I. Tiesību romantiķa – Ronalds Dvorkina – mantojums. Jurista Vārds, 2013, Nr.9 (760), 8.lpp. Skat. arī Dworkin R. Taking Rights Seriously (with new appendix, a response to critics). Harvard University Press, 1977, p.214-215.

¹⁷⁴ Načisčionis J. Administratīvās tiesības. Rīga: SIA “Biznesa augstskola Turība”, 2009, 68.-71.lpp.

¹⁷⁵ Meļķis E. Likuma burts, likuma gars, Satversmes tiesa. Grām.: Tiesību spogulis I. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē. Autoru kolektīvs. Dr.iur. Osipovas S. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 1999, 52.-54.lpp.

¹⁷⁶ Višķere I. Komentārs Administratīvā procesa likuma 7.pantam. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Dr.iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 151.lpp.

atzīts, ka *“pastāvot kolīzijai starp tiesiskuma principu un likuma varas jeb likuma ievērošanas principu, konkrētajā gadījumā prioritāte piešķirama likuma ievērošanas principam. Apstākļos, kad tiesību normas neatbilstība Satversmei nebija acīmredzama, tiesiskās kārtības vārdā indivīdam bija pienākums šo normu ievērot.”*¹⁷⁷ Lietā bija strīds par attiecīgās tiesību normas spēkā esamību līdz brīdim, kamēr Satversmes tiesa to atcēla. Augstākā tiesa izšķīrusies par labu likuma ievērošanas principam galvenokārt pamatojoties uz to, ka Satversmes tiesa spriedumā nebija atcēlusi normu ar atpakaļejošo spēku. Spriedumā tika norādīts, ka *“konkrētajā gadījumā Satversmes tiesa attiecīgo tiesību normu atzina par neatbilstošu samērīguma un tiesiskās paļāvības principam. Tas nenozīmē, ka tā uzskatāma par tik amorālu, lai sabiedrības locekļiem tās pildīšanas rezultātā rastos apziņas konflikts.”*¹⁷⁸ Pēc darba autores domām šis Augstākās tiesas pamatojums būtu kritizējams tā pamatotības dēļ, jo secinājums, ka normas neatbilstība samērīguma un tiesiskās paļāvības principam nevarētu būt par pamatu rakstītas tiesību normas neievērošanai, noliegtu Satversmes tiesas sprieduma saistošo spēku.

Tomēr šī pieeja vienā no pēdējiem Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta spriedumiem¹⁷⁹ tika mainīta. Šajā gadījumā pirmās instances tiesa vērsās ar pieteikumu Satversmes tiesā par piemērojamās normas atbilstību Satversmei. Satversmes tiesa normu atzina par neatbilstošu, bet spriedumā nenoteica, ka apstrīdētā tiesību norma uzskatāma par spēkā neesošu no normas pieņemšanas brīža vai brīža, kad tā piemērojama attiecībā uz pieteicēju konkrētajā lietā. Neskatoties uz to, Augstākā tiesa atzina, ka no Satversmes tiesas spriedumā ietvertās argumentācijas nepārprotami izriet Satversmes tiesas viedoklis, ka apstrīdētā norma neatbilda augstāka juridiskā spēka tiesību normām jau no tās pieņemšanas brīža. Tiesa secinājusi, ka atbilstoši Administratīvā procesa likuma 104.panta otrajai daļai administratīvajai tiesai, turpinot izskatīt konkrēto lietu, bija jāpamatojas uz minēto Satversmes tiesas viedokli par apstrīdētās normas neatbilstību (prettiesiskumu) Satversmes 91. un 109.pantam. Tātad, pat gadījumā, kad Satversmes tiesa nav noteikusi brīdi, ar kuru norma tiek atzīta par spēkā neesošu, spriežot tiesu jāņem vērā Satversmes tiesas nolēmumā esošie apsvērumi un pamatojumi, kāpēc šī norma jāpiemēro vai nav jāpiemēro konkrētajā lietā. Šī atziņa ir svarīga, jo nomaina veco judikatūras pieredzi, ka jebkurā gadījumā jāievēro likuma norma, pat ja tās konstitucionalitāte ir apšaubāma. Ievērojot iepriekš minēto, apgabaltiesai,

---

¹⁷⁷ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004.gada 30.marta sprieduma lietā Nr.SKA-5/2004 18.punkts.

¹⁷⁸ Turpat, 17.punkts.

¹⁷⁹ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2016.gada 28.oktobra spriedums lietā Nr.SKA-281/2016.

izskatot konkrēto lietu bija pašai jālemj, vai attiecībā uz pieteicēju ir piemērojama antikonstitucionāla tiesību norma, kā arī minētā tiesību norma jāinterpretē atbilstoši augstāka spēka tiesību normām, ievērojot Satversmes tiesas spriedumā sniegto interpretāciju.

No jauna izskatot minēto lietu apgabaltiesas instancē, tiesa atzina, ka ņemot vērā Augstākās tiesas spriedumā šajā lietā un Satversmes tiesas 2013.gada 8.novembra spriedumā lietā Nr.2013-01-01 minēto, lai sasniegtu taisnīgāko lietas izskatīšanas rezultātu un nodrošinātu pieteicējas pamattiesību aizskāruma novēršanu, attiecībā uz pieteicēju antikonstitucionālā norma nav piemērojama. Pieteicējas tiesību aizskārums, ko radīja par Satversmei neatbilstošu atzīta tiesību norma, radās tajā brīdī, kad tā tika piemērota attiecībā uz pieteicēju konkrētajā lietā. Ar šo brīdi pieteicējai tika liegtas tiesības uz viņai pienākušos sociālo nodrošinājumu. Savukārt šī aizskāruma novēršana ir konkrētās tiesvedības mērķis.¹⁸⁰

Neskatoties uz to, ka, ja tiek konstatēta vispārējo tiesību principu kolīzija, katrā konkrētajā gadījumā to jāizvērtē atbilstoši konkrētajiem faktiskajiem apstākļiem, jāsecina, ka, vispārīgi apskatot principu satura skaidrojumus un konkretizāciju spriedumos, būtībā motīvu daļās tiek vispārīgi pieminēta viena un tā pati kādreiz sniegtā principa konkretizācija un argumentācija. Šeit tiesību piemērotājiem jābūt piesardzīgiem, jo ne katrā konkrētajā gadījumā pēc analogijas varētu piemērot principa skaidrojumu. Obligāti jāņem vērā katras izspriestās lietas specifiku un nedrīkst pieļaut vispārīgo atsauci uz principa saturu, neizvērtējot to atbilstību konkrētajam faktiskajam sastāvam. Vispārējie tiesību principi attīstās līdz sabiedrības tiesisko attiecību dinamikai, nepārtraukti un neapstājoties, ko savukārt nodrošina to nerakstītā forma. Juridiskajā praksē tas nozīmē, ka nedrīkst viennozīmīgi paļauties uz iepriekšējo judikatūru vai esošo doktrīnu – uz iepriekšējām principu konkretizācijām, tādējādi šo principu saturu iesaldējot.¹⁸¹

Modernajā demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskajā telpā, darba autoresprāt, nebūtu pieļaujams piemērot likuma ievērošanas principu vispārējo tiesību principu kolīziju gadījumos kā prevalējošu pār tiesiskuma principu. Pretējā gadījumā tas nozīmētu, ka tad, kad ir apšaubāma normas atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normai, amatpersonai pretēji Administratīvā procesa likumam, vispārējiem tiesību principiem un Satversmei būtu liegtas tiesības piemērot juridiskās metodes, radot konkrēto tiesisko attiecību strīda netaisnīgu risinājumu. Likuma varas princips faktiski nozīmē, ka tiesību hierarhijas piramīdas virsotnē

---

¹⁸⁰ Administratīvās apgabaltiesas 2017.gada 12.jūnija spriedums lietā Nr. A420340212.

¹⁸¹ Rezevska D. Tiesiskās drošības un tiesiskās paļāvības principi – būtiski tiesiskas valsts principa elementi. Grām.: Vispārējie tiesību principi: Tiesiskā drošība un tiesiskā paļāvība. Valsts pārvalde. Business. Jurisprudence. Rakstu krājums. Autoru kolektīvs Baloža R. zinātniskajā vadībā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 29.lpp.

vēl joprojām stāvētu *rakstītie* likumi, nevis vispārējie tiesību principi un pamatnorma, no kurās tie tiek atvasināti.

Atbilstoši šobrīd esošajai tiesiskajai situācijai, likums “Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību”¹⁸², no kura 8.panta Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments savā 2004.gada 30.marta sprieduma lietā Nr.SKA-5/2004 atklāja likuma ievērošanas principu, zaudējis spēku. Likuma “Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību” 7. un 8.pants noteica, ka spēkā esošie likumi un Ministru kabineta noteikumi ir saistoši visā Latvijas teritorijā. Ja ir konstatēta pretruna starp dažāda juridiska spēka *normatīvajiem aktiem*, spēkā ir tas *normatīvais akts*, kuram ir augstāks juridiskais spēks. Savukārt Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums¹⁸³, ar ko likums “Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību” zaudējis spēku, šobrīd nepārprotami paredz, ka dažāda juridiska spēka *tiesību normām*, piemēro to *tiesību normu*, kurai ir augstāks juridiskais spēks. Pēc autores domām šī likumdevēja pāreja no termina “*normatīvais akts*” uz “*tiesību norma*”, paredz plašāko “*tiesību normas*” termina interpretāciju, proti, atbilstību arī *nerakstītajām tiesību normām*, kurām ir augstāks juridiskais spēks. Šī apzināta likumdevēja pāreja vēl jo vairāk nostiprina tiesiskuma principa prioritāti pār likuma ievērošanas principu.

4.3. Administratīvā procesa likuma 15.panta vienpadsmitās daļas piemērošanas problemātika

Neskatoties uz to, ka modernajā demokrātiskās tiesiskās valsts tiesiskajā sistēmā nedrīkstētu pastāvēt priekšraksts, kas vispārīgi atļauj piemērot tiesību normu, kas pirmsšķietami ir neatbilstoša augstāka juridiska spēka normai, Administratīvā procesa likumā 15.panta vienpadsmitā daļa skan šādi:

---

¹⁸² Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību: LV likums. Pieņemts 08.06.1994. [01.01.2010. - 30.06.2012.red.]

¹⁸³ Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums: LV likums. Pieņemts 31.05.2012. [01.01.2017.red.]

“Ja iestādei jāpiemēro tiesību norma, bet tai rodas pamatotas šaubas, vai šī tiesību norma atbilst augstāka juridiskā spēka tiesību normai, iestāde šo tiesību normu piemēro, bet par savām šaubām nekavējoties motivētā rakstveida ziņojumā informē augstāku iestādi un Tieslietu ministriju.”

Institūcijām uzliktais pienākums ievērot tiesību normas, pat ja radušās šaubas par to konstitucionalitāti, nevar pats par sevi apšaubīt tiesiskuma nodrošināšanu demokrātiskas un tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā, kamēr tiek nodrošināta citu no tiesiskuma principa izrietošo vispārējo tiesību principu ievērošana – tiesību normu saprātīgas piemērošanas princips, samērīguma princips, privātpersonas tiesību ievērošanas princips u.c.¹⁸⁴ Piemēram, ja, neskatoties uz to, ka iestādei¹⁸⁵ ir APL noteikts pienākums arī šaubu gadījumā piemērot rakstīto tiesību normu, iestāde, vērtējot normas atbilstību augstāk stāvošajai tiesību normai, tomēr to nepiemēro, izmantojot tiesību tālākveidošanas metodi *contra legem*¹⁸⁶, tad konflikts ar tiesiskuma principu nerodas. Ņemot vērā to faktu, ka Administratīvā procesa likumā ir uzskaitīta un aprakstīta virkne vispārējo tiesību principu, kas pietiekami skaidri nodrošina iestādes pakļautību tiesību normām (*arī vispārējiem tiesību principiem un juridiskajām metodēm*), zūd nepieciešamība pēc APL 15.panta vienpadsmitās nodaļas regulējuma, jo tas (*pants*) paliek nepiemērojams.

2010.gada 1.jūlijā zaudēja spēku Ministru kabineta 2004.gada 21.jūnija noteikumi Nr.554 “Kārtība, kādā valsts pārvaldē tiek izvērtēta tiesību normas atbilstība augstāka juridiskā spēka tiesību normai” (turpmāk – MK noteikumi Nr.554).¹⁸⁷ MK noteikumi Nr.554 detalizēti noteica APL 15.panta vienpadsmitā daļā minētās amatpersonas rīcības vadlīnijas motivēta ziņojuma sūtīšanas kārtībai augstākai iestādei un Tieslietu ministrijai. Amatpersonai ziņojumā bija jānorāda:

- 1) tiesību norma, par kuras atbilstību augstākai juridiska spēka tiesību normai radušās šaubas, un augstāka juridiska spēka tiesību norma (arī vispārējo tiesību principu);

---

¹⁸⁴ Allan T.R.S. Constitutional justice: a liberal theory of the rule of law. New York: Oxford University press, 2001, p.62.

¹⁸⁵Tiesību subjekts, kam piešķirtas pilnvaras valsts pārvaldes jomā.

¹⁸⁶Tiesību tālākveidošanas metode, kuras izmantošanas rezultāts nonāk tiešā pretrunā ar likuma tekstu un, iespējams, arī ar tā jēgu. Tiesības izmantot *contra legem* tālākveidošanu iestādei nosaka APL 15.panta divpadsmitās daļas pirmajā teikumā nostiprinātais juridiskās obstrukcijas aizlieguma princips. Vairāk sk.: Gailītis K. Tiesību tālākveidošanas metodes *contra legem* izmantošana. Jurista Vārds, 2010, Nr.31 (626).

¹⁸⁷ Kārtība, kādā valsts pārvaldē tiek izvērtēta tiesību normas atbilstība augstāka juridiskā spēka tiesību normai: Ministru kabineta 2004.gada 21.jūnija noteikumi Nr.554. [10.07.2004. red.] Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/90907>

- 2) faktisko apstākļu izklāsts, kā dēļ radušās pamatotas šaubas par tiesību normas atbilstību;
- 3) tiesību normas neatbilstības juridiskais pamatojums;
- 4) cita būtiska informācija.

Pēc ziņojuma saņemšanas augstākai iestādei un Tieslietu ministrijai mēneša laikā (īpaši sarežģītos gadījumos līdz pat četriem mēnešiem) bija jāizvērtē tiesību normas atbilstība. Pēc izvērtēšanas posma, augstākai iestādei un Tieslietu ministrijai bija jā sagatavo motivēts viedoklis par normas atbilstību vai neatbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normai (*arī vispārējam tiesību principam*). Gadījumos, kad augstāka iestāde vai Tieslietu ministrija konstatēja normas atbilstību, tām bija vienkārši jāinformē vienai otru par savu motivāciju, vienlaikus nosūtot savus viedokļus arī amatpersonai, uz kuras ziņojuma pamata tika vērtēta norma. Savukārt, ja tiesību normas vērtēšanas laikā tika konstatēta tās *neatbilstība*, augstākai iestādei un Tieslietu ministrijai bija papildus jānosūta motivēts viedoklis iestādei, kura izstrādājusi par neatbilstošu atzīto tiesību normu, norādot uz nepieciešamību izstrādāt tiesību akta projektu, kas novērš šīs tiesību normas neatbilstību. Ja izvērtējot normas atbilstību augstāka iestāde un Tieslietu ministrija nonāca pie dažādiem secinājumiem, noteicošais bija Tieslietu ministrijas viedoklis.¹⁸⁸ Pēc informācijas saņemšanas par normas neatbilstību iestādei, kura izstrādājusi par neatbilstošu atzīto tiesību normu, nekavējoties bija jā sagatavo tiesību akta projekts, kas novērstu šīs tiesību normas neatbilstību. Savukārt, ja iestāde, kura izstrādājusi par neatbilstošu atzīto tiesību normu, nepiekrīt Tieslietu ministrijas viedoklim vai atsakās izstrādāt tiesību akta projektu, kas novērš tiesību normas neatbilstību, Tieslietu ministrija sagatavo un noteiktā kārtībā iesniedz Ministru kabinetā attiecīgu Ministru kabineta protokollēmuma projektu, norādot, kāds tiesību akts ir nepieciešams, lai novērstu tiesību normas neatbilstību, un kura institūcija ir atbildīga par šā projekta izstrādi.¹⁸⁹

Ar jauno Ministru kabineta iekārtas likuma pārejas noteikumos 6.punktā paredzēto kārtību tika noteikts, ka Ministru kabineta noteikumi, kas izdoti, pamatojoties uz Saeimas 1993.gada 15.jūlijā pieņemtā Ministru kabineta iekārtas likuma 14.panta pirmās daļas 3.punktu, ir spēkā līdz attiecīgo Ministru kabineta noteikumu spēkā stāšanās dienai, bet ne ilgāk kā līdz 2010.gada 1.jūlijam. Minētais tika iedzīvināts likumā pēc koncepcijā norādītā, ka *“jāpārskata Ministru kabineta noteikumu, kas izdoti, pamatojoties uz Ministru kabineta iekārtas likuma 14.panta pirmās daļas 3.punktu, leģitimitāte. Pieņemot jaunu Ministru*

---

¹⁸⁸ Kārtība, kādā valsts pārvaldē tiek izvērtēta tiesību normas atbilstība augstāka juridiskā spēka tiesību normai: Ministru kabineta 2004.gada 21.jūnija noteikumi Nr.554, 2.punkts. [10.07.2004. red.] Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/90907>

¹⁸⁹ Turpat, 13.punkts.

kabineta iekārtas likumu, noteikumiem zūd noteikumu izdošanas likumīgais pamatojums, tāpēc ir jāpārskata to spēkā esamība.”¹⁹⁰ Nepieciešamība pēc jaunā Ministru kabineta likuma pamatota ar to faktu, ka 1993.gada 15.jūlijā Saeimā pieņemtais Ministru kabineta iekārtas likums pamatā ir atjaunots 1925.gada 1.aprīļa likums „Ministru kabineta iekārta”. Pēc šā likuma pieņemšanas ir būtiski attīstījusies Latvijas tiesību sistēma un tiesiskā doma, un ir pieņemti un stājušies spēkā vairāki fundamentāli normatīvie tiesību akti valsts pārvaldes jomā, piemēram, Valsts pārvaldes iekārtas likums un Administratīvā procesa likums. Tā rezultātā atsevišķas spēkā esošas Ministru kabineta iekārtas likuma normas vairs neatbilst Latvijas tiesību normu sistēmai, līdz ar to nepieciešams tās papildināt un precizēt, un novērst praksē izkristalizējušās neskaidrības, nepilnības un konstatētos trūkumus.¹⁹¹

Detalizēti apskatot šīs APL 15.panta vienpadsmitās daļas interpretāciju un piemērošanas kārtību tieši saistībā ar minētajiem MK noteikumiem Nr.554, var secināt, ka visdrīzāk APL 15.panta vienpadsmitā daļa regulē nevis *likuma* normas piemērošanas obligātumu, bet gan likumam pakārtotas tiesību normas, proti, Ministru kabineta noteikumos ietvertas normas piemērošanu. Minētais izriet no MK noteikumu Nr.554 12. un 13.punkta kārtības, kas nosaka pienākumu *iestādei*, kura izstrādājusi par neatbilstošu atzīto tiesību normu, nekavējoties sagatavot tiesību akta projektu, kas novērš šīs tiesību normas neatbilstību. Gadījumos, kad attiecīgā iestāde nepiekrīta uzliktajam pienākumam, Tieslietu ministrijai bija jāiesniedz Ministru kabinetā attiecīgu Ministru kabineta protokollēmuma projektu, norādot, kāds tiesību akts ir nepieciešams, lai novērstu tiesību normas neatbilstību, un kura *institūcija* ir atbildīga par šī projekta izstrādi. MK noteikumos Nr.554 nebija paredzēts aizsardzības mehānisms indivīdam attiecībā uz kuru neatbilstoša norma tika piemērota, bet tikai Ministru kabinetam padoto institūciju izdoto ārējo normatīvo aktu nepilnību novēršanas kārtība valsts pārvaldes iekšienē. Pēc darba autores domām, atzīstot par spēkā neesošiem MK noteikumus Nr.554, arī likumdevējs izvērtējis šo noteikumu un tajos aprakstītās kārtības nepieciešamību tiesiskajā sistēmā. Nesaskatot nepieciešamību pieņemt jaunus vai pārstrādāt vecos noteikumus, tie vienkārši bija atcelti. Kaut gan šo noteikumu spēkā esamība neietekmē APL esošās normas piemērojamību, pēc darba autores domām, tas ir vēl viens arguments par tās izslēgšanu no normatīvā akta.

Izpētot Administratīvā procesa likuma minētā regulējuma nepieciešamību, darba autore vērsās ar iesniegumu Tieslietu ministrijā, lai noskaidrotu un apkopotu informāciju, cik bieži

---

¹⁹⁰ Ministru kabineta 2006.gada 16.maija. rīkojuma Nr.344 “Ministru kabineta iekārtas likuma koncepcija” 22.lpp. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/1967> [aplūkots 03.03.2018.].

¹⁹¹ Turpat, 2.lpp.

un kādos gadījumos iestādes vērsās atbilstoši Administratīvā procesa likuma 15.panta vienpadsmitajai daļai ar pamatotām šaubām par piemērojamās normas atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normai. Diemžēl Tieslietu ministrija atbildot uz iesniegumu norādījusi, ka neapkopo informāciju pēc norādītā kritērija.¹⁹² Pēc darba autores domām, minētais vēl jo vairāk atspoguļo to, ka pēc būtības iestādes APL 15.panta vienpadsmitā daļā norādīto pienākumu ziņot Tieslietu ministrijai neizmanto, un nav zināms, vai kādreiz izmantojušas vispār.

Pēc darba autores domām jānorāda divus vēsturiskus aspektus, kāpēc APL 15.panta vienpadsmitā daļa tika iedzīvināta APL. Kā pirmais aspekts jānorāda uz tā laika valdošo uzskatu, ka tiesību piemērotājiem iestādē *apriori* nepietiek teorētisko zināšanu un praktisko paņēmieni tiesību normas atzīšanai par neatbilstošu. Runājot par Administratīvā procesa likumu izstrādi, A.Dravnieks norādīja, ka *“tajā laikā likumprojektu rakstīja atbilstoši tā laika pieprasījumam, ka visam jābūt uzrakstītam, lai ierēdņi un tiesneši saprastu.[..]”*¹⁹³

Diānas Apses rakstā žurnālā *“Likums un Tiesības”* pirms 10 gadiem tika apzināta ierēdņu kvalifikācijas problēma tiesību piemērošanā un bailes atkāpties no zināmās likuma normu un interpretācijas noteiktības. Tika uzskatīts, ka Latvijā diezgan spilgti izpaužas tendence noniecināt likumu, ka valsts tiesiskajā telpā ir izveidojies un nostabilizējies likuma nepilnības kults. Latvijā veidojās dažādi “izkropļojumi”, jo sociālismā vienīgais tiesību avots bija likums kā rakstītā tiesību norma. Tas noveda pie tā, ka arī tagad lielākā daļa sabiedrības gaida, lai visi jautājumi tiktu kazuistiski noregulēti rakstītos normatīvos tiesību aktos.¹⁹⁴

Diemžēl šī izpratne par iestādēs nodarbinātajiem tiesību piemērotājiem dažu tiesību zinātnieku uzskatā vēl joprojām nav mainījies. Tā, piemēram, viens no Administratīvā procesa likuma *tēviem* Arvīds Dravnieks, runājot par normatīvā akta regulējuma pilnveidi, norādīja, ka *“procesu iestādē gan varēja veidot kazuistiskāku, nevis pašā likuma tekstā, bet caur deleģējumu valdībai, kura atbilstoši tam, ko pašreiz nesaprot ierēdņi, izstrādātu dažādas tiesību normas, arī iekšējas, kas regulē šo konkrēto jautājumu, lai pašu ierēdniecības darbu padarītu efektīvāku. Divi aspekti Administratīvā procesa likumā varētu būt labāki – tiesvedības procesa daļa varēja būt mazāk kazuistiska, dodot lielāku rīcības brīvību tiesnešiem attiecībā uz pašu procesu, kurpretim ierēdniecības jeb iestādes daļa varētu būt*

---

¹⁹² Tieslietu ministrijas 25.07.2017. atbilde uz iesniegumu Nr.1-24/952-N. (*nav publicēts*)

¹⁹³ Administratīvais process Latvijā: no idejas līdz likumam un tiesai. Jurista Vārds, 2014, Nr.5 (807)., 10.lpp.

¹⁹⁴ Apse D. Kazuistikas nozīme Latvijas tiesību teorijā un vēsturē. Likums un Tiesības, 2008, 10.sējums, Nr.6 (106), 179.lpp.

regulēta detalizētāka."¹⁹⁵ Tomēr, kā darba autore jau norādījusi pētījuma ievadā, no Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās dienas pagājuši jau *četrpadsmit gadi*. Laika gaitā Latvijas tiesiskā sistēma vienlaikus ar administratīvajām tiesībām un juridiskā izglītība ir mainījusies un dinamiski attīstījusies, tāpat kā mainījusies attieksme pret vispārējiem tiesību principiem un to piemērošanu. Būtisku lomu šīs attieksmes maiņā nospēlēja arī Satversmes tiesas judikatūra, kurā visai plaši tiek izmantota vispārējo tiesību principu atvasināšana no demokrātiskas un tiesiskas valsts pamatnormas, to satura konkretizācija un tiešā piemērošana. Attiecībā uz ierēdņu kvalifikāciju, var norādīt uz Valsts civildienesta likuma¹⁹⁶ 19.pantu, kas nepārprotami uzliek *par pienākumu* ierēdnim regulāri papildināt zināšanas un pilnveidot profesionālās iemaņas un prasmes, kas nepieciešamas amata pienākumu pildīšanai. Runājot par administratīvajām tiesām ir atzīts, ka šobrīd nerodas šaubas, ka tieši administratīvās tiesas ir tās, kas raugās uz lietu pēc būtības, ne tikai pēc likuma burtā.¹⁹⁷ Administratīvās tiesības pašlaik ir pilnvērtīga, attīstīta un stabila Latvijas tiesību sistēmas nozare ar skaidriem principiem, jēdzieniem un nepārprotamu piederību kontinentālās Eiropas tiesību lokam.¹⁹⁸ Administratīvo tiesību pamatjautājumi jau ir atrisināti un vairs īpašu uzmanību neprasa; ierēdņi nu jau salīdzinoši reti pieļauj acīmredzamas tiesību kļūdas.¹⁹⁹ Runājot par iestāžu kompetenci un augsto kvalitāti to darbības jomās jāpiezīmē, piemēram, Latvijas Konkurences padomes lēmumus. Pavisam nesen Konkurences padome, kā uzraugošā institūcija tirgus uzraudzības ietvaros, veicot Negodīgas mazumtirdzniecības prakses aizlieguma likuma ieviešanas novērtējumu, tieši atsaucās uz likuma saprātīgas piemērošanas principu, kā pamatu koriģēt likuma normas.²⁰⁰ Arī Satversmes aizsardzības birojs izmantojis tiesības atteikt izsniegt pieprasīto informāciju, pamatojoties uz Ministru kabineta noteikumu normas neatbilstību Informācijas atklātības likuma 8.pantam un Fizisko personu datu aizsardzības likuma 11.pantam.²⁰¹

Otrais vēsturiskais APL 15.panta vienpadsmitās daļas regulējuma iekļaušanas aspekts saistīts ar *korupcijas novēršanu*. Izpētot Administratīvā procesa likuma izstrādes materiālus,

---

¹⁹⁵ Administratīvais process Latvijā: no idejas līdz likumam un tiesai. Jurista Vārds, 2014, Nr.5 (807), 12.lpp.

¹⁹⁶ Valsts Civildienesta likums: LV likums. Pieņemts 07.09.2000. [11.04.2017.red.]

¹⁹⁷ Kramiņa I. Administratīvās tiesības turpina dinamiski attīstīties. Jurista Vārds, 2017, Nr. 46 (1000), 63.lpp.

¹⁹⁸ Dreimanis A. Administratīvās tiesības ir sasniegušas līmeni, kad vairs nav vajadzīga strauja lēcienveida attīstība. Jurista Vārds, 2017, Nr. 46 (1000), 64.lpp.

¹⁹⁹ Turpat.

²⁰⁰ Konkurences padome. Starpziņojuma par Negodīgas mazumtirdzniecības prakses aizlieguma likuma ieviešanas novērtējumu 11.lpp. Pieejams: <https://www.kp.gov.lv/documents/e7512123f780e32bf7f20a7c9553fcfd81be8fb8> [aplūkots 15.09.2017.]

²⁰¹ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamentā 2018.gada 3.aprīļa sprieduma Nr.SKA-858/2018 23.punkts.

darba autore atradusi diezgan interesantu piezīmi pie normatīvā akta no ES Phare²⁰² programmas korupcijas novēršanas jomā, proti, “15. līdz 17.panta noteikumi ir ļoti apsveicami, tādēļ, ka amatpersonām vai tiesnešiem skaidri tiek izskaidrota nepieciešamā rīcība attiecībā uz normatīvo aktu un principu piemērošanu normu vai principu kolīzijas gadījumos. Skaidrība par normatīvo aktu un principu piemērošanu samazinās arī korupcijas iespējas, jo amatpersonu vai tiesneša iespēja rīkoties patvaļīgi samazināsies un kļūs grūtāk juridiski pamatojama. Savukārt 15. un 16.panta minētie pienākumi informēt augstāko iestādi un Tieslietu ministriju veicinās likumdošanas attīstību un saskaņošanu.”²⁰³

Apsverot iespējamību ierosināt APL 15.panta vienpadsmitās daļas izslēgšanu, darba autore pievērsās arī Valsts civildienesta likuma²⁰⁴ regulējumam, kas nosaka ierēdņa pamatpienākumus valsts pārvaldes jomā. Kaut gan Valsts civildienesta likuma 15.pantā ir norādīts pienākums ievērot *Satversmi, Latvijai saistošas starptautisko tiesību normas, likumus un citus normatīvos aktus*, nevajadzētu tulkot šo pantu sašaurināti, bet gan sistēmiski ar citiem tiesību aktiem, kas norāda arī uz nepieciešamību ievērot vispārējus tiesību principus. Vēl jo vairāk, minētā likuma 16.panta pirmajā daļā ir norādīts, ka “ja ierēdnim rodas šaubas par uzdevuma likumīgumu, viņa pienākums ir atteikties no uzdevuma pildīšanas, rakstveidā informējot amatpersonu, kas devusi uzdevumu”. Ja attiecībā uz sevi ierēdnis var neievērot pēc viņa domām *nelikumīgu* normu, tad vēl jo vairāk attiecībās ar indivīdu, kur persona atrodas mazāk aizsargātajā stāvoklī, jāļauj iestādē nodarbinātajiem nepiemērot tiesību normu, par kuras atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām radušās pamatotas šaubas. Cits jautājums ir – kā īsti traktēt *pamatotās šaubas*?

Atbilstoši skaidrojošajai vārdnīcai *šaubas* ir nedrošība par (kā) esamību, pareizību; pārliecības, ticamības trūkums.²⁰⁵ Savukārt *pamatots* ir tāds, ko var pierādīt, apstiprināt ar faktiem; tāds, kam ir svarīgs iemesls.²⁰⁶ Tādējādi Administratīvā procesa likuma kontekstā, ar pamatotām šaubām tiek saprasta “*liela varbūtība*”, ka konkrētajā gadījumā piemērojama tiesību norma neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai. Turklāt, “*lielai varbūtībai*”

---

²⁰² ES Phare programma ir galvenais Eiropas Savienības finansiālās un tehniskās sadarbības finansu instruments ar Centrālās un Austrumeiropas valstīm. Sk.vairāk: The PHARE Programme and the enlargement of the European Union. Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/33a1_en.htm [aplūkots 01.04.2018.]

²⁰³ Luter-Thuemmel D. 30.08.2000. ES Phare Korupcijas novēršanas programmas komentārs. (*nav publicēts*)

²⁰⁴ Valsts Civildienesta likums: LV likums. Pieņemts 07.09.2000. [11.04.2017.red.]

²⁰⁵ Šaubas. Tulkojošā vārdnīca. Pieejams: <https://lv.oxforddictionaries.com/skaidrojums/saubas> [aplūkots 18.03.2018.]

²⁰⁶ Pamatots. Tulkojošā vārdnīca. Pieejams: <https://lv.oxforddictionaries.com/skaidrojums/pamatots> [aplūkots 18.03.2018.]

jābūt objektīvi pamatotai ar faktiem, ko jāvērtē katrā konkrētā gadījumā, ņemot vērā konkrēto apstākļu raksturu, apjomu, nozīmīgumu.²⁰⁷ Pēc darba autores domām demokrātiskā tiesiskā valstī būtu nepietiekams no valsts puses aprobežoties tikai ar ziņošanas pienākumu par pamatotām šaubām. *Liela varbūtība*, ka attiecībā uz indivīdu tiks piemērota, iespējams, antikonstitucionālā tiesību norma, vairošanos valstij un tiesībām, un nepietiks tikai ar to, ka indivīdam ir nodrošinātas tiesības vērsties tiesību aizsargājošās institūcijās. Darba autoresprāt, ierēdnim izvērtējot šo *lielo varbūtību*, būtu jāpiemēro arī Trevora Allana (*Trevor Allan*) hipotētisko testu – vai lielākā daļa no pārējiem valsts iedzīvotājiem (*kuri orientēti uz sabiedrības labuma sasniegšanu*) varētu apzināties šīs tiesību normas taisnīgumu, ja būtu salīdzināmos apstākļos ar personu, pret kuru konkrētajā gadījumā tā tiek piemērota.²⁰⁸ Šīs koncepcijas pamatā ir tikumības “Zelta likums” “*izturies pret cilvēkiem tā, kā vēlies, lai izturas pret tevi*”. Valstī, kur ir nodrošināts tiesību virsvadības princips tā ideālajā izpratnē, publiskā vara seko un īsteno tikai tos mērķus, kas ir saistīti ar sabiedrības kopējā labuma nodrošināšanu,²⁰⁹ un pastāvošais regulējums Administratīvā procesa likuma 15.panta vienpadsmitajā daļā, darba autoresprāt, nesekmē tiesiskās sistēmas attīstību.

Administratīvo tiesību jomā tiesām ir piešķirta kompetence atbilstoši APL 104.panta pirmajai daļai šaubu gadījumā pārbaudīt, vai iestādes piemērotā vai administratīvajā tiesas procesā piemērojamā tiesību norma atbilst augstāka juridiska spēka tiesību normām. Savukārt atbilstoši šā panta trešajai daļai, ja tiesa atzīst, ka Ministru kabineta noteikumi neatbilst likumam, tā attiecīgo tiesību normu nepiemēro. Augstākā tiesa šobrīd diezgan plaši izmanto savas APL 104.panta trešajā daļā minētās tiesības²¹⁰, kā arī savā praksē ir attīstījusi un izmantojusi iespēju atkāpties no likumā paredzēto tiesisko seku piemērošanas, netipiskajos gadījumos izšķiroties par labu tiesiskuma un taisnīguma principiem. Tiesa veic samērīguma pārbaudi tad, kad netipiskā gadījumā (*tāds gadījums, kuru likumdevējs izdodot attiecīgo normatīvo aktu, nav paredzējis*) ar obligāto administratīvo aktu tiek ierobežotas personas pamattiesības. Šī *contra legem* lēmuma pieņemšana, ir attaisnojama tad, ja pretējā gadījumā lēmums būtu klaji nesamērīgs.²¹¹ Arī Satversmes tiesa ir norādījusi: demokrātiskā tiesiskā

---

²⁰⁷ Tiesnešu ētikas komisijas 2008.gada 1.augusta skaidrojuma 1.lpp. Pieejams: https://www.tiesas.lv/Media/Default/Tiesne%C5%A1u%20%C4%93tikas%20komisijas%20s%C4%93des2/Skaidrojums_4.doc [aplūkots 01.04.2018.]

²⁰⁸ Allan T.R.S. Constitutional justice: a liberal theory of the rule of law. New York: Oxford University press, 2001, p.127.

²⁰⁹ Ibid, p.63.

²¹⁰ Sk. piemēram: Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017.gada 5.jūlija sprieduma lietā Nr.SKA-48-/2017 11. un 12.punktus.

²¹¹ Sk. piemēram: Satversmes tiesas 2007.gada 28.februāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2006-41-01 15.punktu; Satversmes tiesas 2013.gada 24.oktobra sprieduma lietā Nr.2012-23-01

valstī ir jānodrošina taisnīgums un nav pieļaujama formāla tiesību normu piemērošana, ignorējot faktiskos apstākļus, kas konkrētu gadījumu būtiski atšķir no citiem gadījumiem, kuros likumdevējs ir paredzējis noteiktu valsts varas izmantošanas veidu. Netipiskajos gadījumos tiesai ir tiesības atkāpties no tiesisko seku īstenošanas, bet atkāpei ir jābūt pamatotai ar īpašiem, uzrādāmiem un pārliecinošiem argumentiem.²¹²

Izvērtējot Latvijas tiesu judikatūru un Administratīvā procesa likuma normas sistēmiski un savstarpējā kopsakarā, secināms, ka gan tiesiskuma, gan likuma prioritātes un likuma atrunas principa piemērošana valsts pārvaldes jomā ir pietiekami noregulēta, ar to izslēdzot iespējamību, ka APL 15.panta vienpadsmitās daļas izslēgšana, apdraudēs likuma ievērošanas principa pamatnostādnes, tiesisko kārtību un drošību. Kaut gan arī tiek uzskatīts, ka ar likumības principa pārkāpumu – likuma neievērošanu un tā normu pārkāpšanu – tiks radīti komfortabli apstākļi dažāda veida patvaļas izplatīšanai un noziegumu vairošanai, darba autoresprāt, kamēr ir nodrošināta valsts pārvaldes darbības pakļautība ne tikai likumam, bet arī *tiesībām*, kamēr tiesību normu piemērošanas procesā ir iesaistīta nevis mehāniska normu piemērošana, bet padziļināta lietas apstākļu un normatīvo aktu izpēte, kamēr tiks ievēroti un savstarpēji saskaņoti konfliktējošie tiesību principi, tikmēr valsts tiks pasargāta no negatīvajiem likumības principa pārkāpuma aspektiem, nodrošinot pilnvērtīgu un demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskajai sistēmai atbilstošu normatīvu regulējumu.

Nevar nepiekrīst apgalvojumam, ka tiesības nosaka un veido *juristi* ar savām tiesību zināšanām. Tiesības kā sistēma darbojas visā sabiedrībā. Tiesības apņem cilvēku no visām pusēm. Tiesībās dzīvo ikviens un katru dienu. Individādam piemīt “tiesību izjūta” (*angl.sense of justice; franc.sentiment de justice, vāc.Rechtsgefühl*), kas ir priekšnosacījums, lai tiesības patiešām funkcionētu.²¹³ Izmantojot pareizu juridisko metodoloģiju un piemērojot tiesību principus, tiesību piemērotājam ikvienā situācijā ir iespējams nonākt pie vienas pareizās atbildes konkrētajā laikā un vietā no *tiesību viedokļa*.²¹⁴ Līdz ar to Administratīvā procesa likuma 15.panta vienpadsmitās daļas paredzētais regulējums, kas uzliek par pienākumu iestādei piemērot antikonstitucionālu normu, pēc darba autores domām, nav veiksmīgs un būtu izslēdzams no likuma. Vēl jo vairāk tāpēc, ka likumdošanas jomas uzlabošanai paredzētais pienākums informēt augstāk stāvošo iestādi un Tieslietu ministriju praksē nav

---

14.2.punktu; Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017.gada 28.decembra sprieduma lietā Nr.SKA-253/2017 7.punktu.

²¹² Sk. piemēram: Satversmes tiesas 2007.gada 28.februāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2006-41-01 15.punktu.

²¹³ Levits E. Tiesības kā zināšanas un komunikācija. Jurista Vārds, 2017, Nr. 46 (1000), 8.-9.lpp.

²¹⁴ Pētersons M. Vai vienlīdzības princips ir piemērojams, ja salīdzināmā situācija ir prettiesiska. Jurista Vārds, 2016, Nr. 13 (916), 20.-24.lpp.

izmantojams. Pēc darba autores domām šīs *informēšanas* pienākums izriet no valsts pārvaldes labas pārvaldības principa, līdz ar to atsevišķais likumā atrunātais regulējums nav nepieciešams. Likumdošanas jomas un likumu kvalitātes uzlabošanai, pēc autores domām, Latvijā būtu jāievieš neatkarīgu padomdevēja institūciju, kas ne tikai (*ex ante*) pārskatīs visus likumdošanas aktus, ko plānots iesniegt parlamentā, bet arī kontrolēs un analizēs (*ex post*) pēc likumdošanas procesa kvalitāti.²¹⁵

Nobeigumā darba autore vēlreiz uzsver, ka tiesiskas demokrātiskas valsts tiesiskajā sistēmā rakstīto tiesību normu legalitātes prezumpcijai jāatkāpjas tiesiskuma priekšā, nodrošinot taisnīguma kā tiesiskās sistēmas pamatmērķa piepildīšanos reālajā dzīvē.

*“Tiesiskuma princips ir tik skaidrs, nepārprotams un būtisks, ka tas ne tikai ietekmē juristu profesionālo dzīvi, bet arī visu cilvēku kā konkrētas sabiedrības locekļu dzīvi. Un tieši juristi ir tie, kas sargā, stiprina un attīsta demokrātijas pamatprincipus - tas ir viņu profesionālais pienākums. Ir jāsaprot, ka tiesiskuma ignorēšana no atsevišķu personu puses apdraud šī principa nozīmi un līdz ar to arī demokrātiju visā sabiedrībā.”*²¹⁶

---

²¹⁵ Vairāk sk.: Ceļā uz Satversmes ideālo Latviju. Jurista Vārds, 2017, Nr. 7 (961),15.-16.lpp.; Vai Saeimai ir nepieciešams likumdošanas analīzes dienests. Jurista Vārds, 2015, Nr.41(893), 12.-21.lpp.

²¹⁶Kūtris G. Īpašais pienākums pret valsti - jurista ētika un rīcība valstisku satricinājumu laikā. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/gunars-kutris-ipasais-pienakums-pret-valsti-jurista-etika-un-riciba-valstisku-satricinajumu-laika.d?id=29369515> [aplūkots 01.02.2018.]

SECINĀJUMU KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā darba autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Modernajā demokrātiskās tiesiskās valsts tiesiskajā telpā nebūtu pieļaujams piemērot likuma ievērošanas principu vispārējo tiesību principu kolīziju gadījumos, kā prioritāru pār tiesiskuma principu. Tas nozīmētu, ka gadījumos, kad ir apšaubāma tiesību normas atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normai, amatpersonai, pretēji Administratīvā procesa likumam, vispārējiem tiesību principiem un Satversmei, būtu liegtas tiesības piemērot juridiskās metodes, tādējādi pieļaujot konkrēto tiesisko attiecību strīda netaisnīgu risinājumu.
2. Likuma varas principa piemērošana iepretim tiesiskuma principam faktiski nozīmē, ka tiesību normu hierarhijas piramīdas virsotnē vēl joprojām atrastos rakstītie likumi, nevis vispārējie tiesību principi un pamatnorma, no kuras tie tiek atvasināti.
3. Demokrātiskā tiesiskā valstī būtu nepietiekami no valsts puses aprobežoties tikai ar ziņošanas pienākumu par tiesību normas atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normai atbilstoši Administratīvā procesa likuma 15.panta vienpadsmitajai daļai.
4. Tas, ka attiecībā uz indivīdu tiks piemērota, iespējams, antikonstitucionāla tiesību norma, vairoš neuzticību valstij un tiesībām, un nepietiks tikai ar to, ka indivīdam ir nodrošinātas tiesības tālāk vērsties tiesību aizsargājošās institūcijās.
5. Valstī, kur ir nodrošināts tiesību virsvadības princips tā ideālajā izpratnē, publiskā vara seko un īsteno tikai tos mērķus, kas ir saistīti ar sabiedrības kopējā labuma nodrošināšanu, un šis regulējums nesekmēs tiesiskās sistēmas attīstību.
6. Pat, ja, atbilstoši Valsts civildienesta likuma 16.panta pirmajai daļai, attiecībā uz sevi ierēdnis var neievērot pēc viņa domām nelikumīgu normu, tad vēl jo vairāk attiecībās ar indivīdu, kur persona atrodas mazāk aizsargātajā stāvoklī, iestādē nodarbinātajam nav jāpiemēro tiesību norma, par kuras atbilstību augstākajām tiesību normām radušās pamatotas šaubas.
7. Līdz ar to Administratīvā procesa likuma 15.panta vienpadsmitās daļas paredzētais regulējums, kas noliedz normas konstitucionalitātes izvērtējuma un neatbilstošas normas nepiemērošanas tiesības iestādes līmenī, nav veiksmīgs un būtu izslēdzams no likuma. Vēl jo vairāk tāpēc, ka likumdošanas jomas uzlabošanai paredzētais pienākums informēt augstāk stāvošo iestādi un Tieslietu ministriju praksē nav izmantojams.

8. Izvērtējot Latvijas tiesu judikatūru un Administratīvā procesa likuma normas sistēmiski un savstarpējā kopsakarā, gan tiesiskuma, gan likuma prioritātes un likuma atrunas principa piemērošana valsts pārvaldes jomā ir pietiekami noregulēta, līdz ar to Administratīvā procesa likuma 15.panta vienpadsmitās daļas izslēgšana, neapdraudēs likuma ievērošanas principa pamatnostādnes, tiesisko kārtību un drošību.
9. Likumdošanas jomas un likumu kvalitātes uzlabošanai, pēc autores domām, Latvijā būtu jāievieš neatkarīgu padomdevēja institūciju, kas ne tikai (*ex ante*) pārskatīs visus likumdošanas aktus, ko plānots iesniegt parlamentā, bet arī kontrolēs un analizēs (*ex post*) pēc likumdošanas procesa kvalitāti.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN INFORMĀCIJAS AVOTI

Grāmatas:

1. Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvās tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016.
2. Broks J. Tiesības filosofija. Doktrīnas, koncepcijas, diskursi. Rīga: SIA “Biznesa augstskola Turība”, 2008.
3. Cipeliuss R. Tiesību būtība. Rīga: Latvijas Universitāte, 2001.
4. Cipeliuss R. Vispārējā mācība par valsti. Politikas zinātne. Rīga: Izdevniecība AGB, 1998.
5. Demokrātijas pamati: Grāmata vispārizglītojošām skolām/ Latvijas Universitātes Politikas zinātnes katedra. Autoru kolektīvs Semaņa E. zin.redakcijā. Rīga: Zinātne, 1993.
6. Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: Tieslietu Ministrijas Vērstneša izdevums, 1925.
7. Kants I. Tīra prāta kritika. Rīga: Zinātne, 2011.
8. Meļķis E. Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.
9. Načisčionis J. Administratīvās tiesības. Rīga: SIA “Biznesa augstskola Turība”, 2009.
10. Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv. Neimanis J., 2004.
11. Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014.
12. Pleps J. Satversmes iztulkošana. Rīga: Latvijas vēstnesis, 2012.
13. Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2.izd. Rīga: Daigas Rezevskas izdevums, 2015.
14. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesības. Jēdziens un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013.

15. Ševe K., Buka A., Gailītis K., Strazdiņa Ģ. zin. redakcijā. Eiropas Savienības tiesības, I daļa. Institucionālās tiesības, Rīga: TNA, 2014.
16. Allan T.R.S. Constitutional justice: a liberal theory of the rule of law. New York: Oxford University press, 2001.
17. Alexy R. A theory of constitutional rights. New York: Oxford publishing press, 2002.
18. Blacks Law Dictionary. Eighth Edition. ST.PAUL, MINN.: WEST GROUP, 2004.
19. Malanczuk P. Akehurst's Modern introduction to international law. Seventh revised edition. London and New York: Routledge, 1997.
20. Dworkin R. Taking Rights Seriously (with new appendix, a response to critics). Harvard University Press, 1977.
21. Баглай М.В., Туманов В.А. Малая энциклопедия конституционного права. Москва: Издательство БЕК, 1998.
22. Занина М.А. Коллизии норм права равной юридической силы (понятие, причины, виды). Москва: Волтерс Клувер, 2010.
23. Керимов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). 2-е издание. Москва: Аванта +, 2001, с.350.
24. Платон. Законы. Книга IV. Pieejams:
http://www.lib.ru/POEEAST/PLATO/zakony.txt_with-big-pictures.html#4
25. Радбрух Г. Философия права. Москва: Международные отношения, 2004.

Atsevišķi raksti grāmatu ietvaros vai internetā:

26. Balodis K. Pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitātes izvērtēšana Satversmes tiesas praksē. Pieejams:
<http://www.satv.tiesa.gov.lv/articles/pamattiesibu-ierobezojuma-konstitucionalitates-izvertesana-satversmes-tiesas-prakse/>
27. Balodis R. Latvijas Republikas Satversmes ievads. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. Baloža R. zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014.
28. Biksiniece-Martinova L.. Komentārs Administratīvā procesa likuma 11.pantam. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru

- kolektīvs. Dr.iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013.
29. Grigore-Bāra E., Kovaļevska A., Liepa L., Levits E., Mits M., Rezevska D., Rozenvalds J., Sniedzīte G. Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. Baloža R. zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014.
30. Levits E. Administratīvā procesa likuma 2.panta komentāri. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Dr.iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013.
31. Levits E. Komentārs Administratīvā procesa likuma 14.pantam. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Dr.iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013.
32. Mita D. Administratīvā procesa likuma 1.panta komentāri. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Dr.iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013.
33. Meļķis E. Likuma burts, likuma gars, Satversmes tiesa. Grām.: Tiesību spogulis I. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē. Dr.iur. Osipovas S. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 1999.
34. Meļķis E. Attīstības tendences dažos tiesību teorijas un prakses jautājumos. Grām.: Meļķis E. Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.
35. Meļķis E. Imanuels Kants – Eiropas civilizācijas gara milzis. Grām.: Meļķis E. Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.
36. Neimanis J. Komentārs Satversmes 82.pantam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Autoru kolektīvs prof. Baloža R. zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013.
37. Pleps J. Satversmes tiesas ietekme uz tiesību teorijas attīstību Latvijā. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016.

38. Rezevska D. Tiesiskās drošības un tiesiskās paļāvības principi – būtiski tiesiskās valsts principa elementi. Grām.: Vispārējie tiesību principi: Tiesiskā drošība un tiesiskā paļāvība. Valsts pārvalde. Business. Jurisprudence. Rakstu krājums. Autoru kolektīvs prof. Baloža R. zinātniskajā vadībā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017.
39. Rezevska D., Ziemeļe I. Komentārs Administratīvā procesa likuma 15.pantam. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Dr.iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013.
40. Ziemeļe I. Starptautisko tiesību dimensija: tiesiskās paļāvības un tiesiskās drošības principi starptautiskajās tiesībās – jaunākās tendences. Grām.: Vispārējie tiesību principi: Tiesiskā drošība un tiesiskā paļāvība. Valsts pārvalde. Business. Jurisprudence. Rakstu krājums. Autoru kolektīvs prof. Baloža R. zinātniskajā vadībā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017.
41. Višķere I. Komentārs Administratīvā procesa likuma 7.pantam. Gram.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Dr.iur. Briedes J. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013.
42. Dietmar von der Pfordten. On the Foundations of the Rule of Law and the Principle of the Legal State/Rechtsstaat. In: James R. Silkenat, James E.Hickey Jr. Peter D.Barenboim. The Legal Doctrines of the Rule of Law and the Legal State (Rechtsstaat). New York: Springer, 2014.
43. Krygler M. Rule of Law (and Rechtsstaat). In: James R. Silkenat, James E.Hickey Jr. Peter D.Barenboim. The Legal Doctrines of the Rule of Law and the Legal State (Rechtsstaat). New York: Springer, 2014.
44. Mosler H. General principles of law. In: Barnardt. R. (ed.), Encyclopedia of Public International Law, Vol. 2. Amsterdam: Elsevier Science B.V., 1999.
45. Samuel Meira Brasil Jr. Rules and principles in legal reasoning. A study of vagueness and collisions in artificial intelligence and law. Pieejams: http://www.aisb.org.uk/publications/proceedings/aisb2000/AISB00_Legal.pdf.
46. Sellers M.N.S. What is the Rule of Law and Why Is It So Important? In: Silkenat R.J., Hickey Jr.J.E., Barenboim P.D. The Legal Doctrines of the Rule of Law and the Legal State (Rechstaat). New York: Springer, 2014.

47. Грот Р. Германский Rechtsstaat в сравнительной перспективе. В: Доктрины Правового Государства и Верховенства Права в современном мире / Сборник статей. Ответственные редакторы: Зорькин В.Д., Баренбойм П.Д. Москва: ЛУМ, Юстицинформ, 2013. Pieejams: <http://www.concourt.am/armenian/library/cclibrary/2013/doktriny2013.pdf>.
48. Тидеманн П. Принцип Rechtsstaat в Германии. В: Доктрины Правового Государства и Верховенства Права в современном мире / Сборник статей. Ответственные редакторы: Зорькин В.Д., Баренбойм П.Д. Москва: ЛУМ, Юстицинформ, 2013. Pieejams: <http://www.concourt.am/armenian/library/cclibrary/2013/doktriny2013.pdf>

Periodika:

49. Administratīvais process Latvijā: no idejas līdz likumam un tiesai. Jurista Vārds, 2014, Nr.5 (807).
50. Apse D. Kazuistikas nozīme Latvijas tiesību teorijā un vēsturē. Likums un Tiesības, 2008, 10.sējums, Nr.6 (106).
51. Bērtaitis S. Maksis Lazersons: svarīgāka par likumiem ir patiesā dzīve. Jurista Vārds, 2018, Nr.16 (1022).
52. Ceļā uz Satversmes ideālo Latviju. Jurista Vārds, 2017, Nr.7 (961).
53. Čepāne I., Meiere S. Par tautas joslas tiesisko stāvokli. Jurista Vārds, 2001, Nr.30 (223).
54. Dreimanis A. Administratīvās tiesības ir sasniegušas līmeni, kad vairs nav vajadzīga strauja lēcienveida attīstība. Jurista Vārds, 2017, Nr. 46 (1000).
55. Gailītis K. Tiesību tālākveidošanas metodes *contra legem* izmantošana. Jurista Vārds, 2010, Nr.31 (626).
56. Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 1999, 1.sējums, Nr.1.
57. Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 1999, 1.sējums, Nr.3.
58. Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. Likums un Tiesības, 2000, 2.sējums, Nr.3 (7).
59. Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. Likums un Tiesības, 2000, 2.sējums, Nr.6 (10).

60. Horns N. Ievads tiesību zinātne un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 2000, 2.sēj. Nr.11 (15).
61. Horns N. Ievads tiesību zinātne un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 2000, 2.sēj. Nr.12 (16).
62. Kažoka I. Tiesību romantiķa – Ronalds Dvorkina – mantojums. Jurista Vārds, 2013, Nr.9 (760).
63. Kramiņa I. Administratīvās tiesības turpina dinamiski attīstīties. Jurista Vārds, 2017, Nr. 46 (1000).
64. Kūtris G. Īpašais pienākums pret valsti - jurista ētika un rīcība valstisku satricinājumu laikā. Pieejams:
<http://www.delfi.lv/news/comment/comment/gunars-kutris-ipasais-pienakums-pret-valsti-jurista-etika-un-riciba-valstisku-satricinajumu-laika.d?id=29369515>.
65. Levits E. Ģenerālklausulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība. (I) Likums un Tiesības, 2003, Nr.6 (46).
66. Levits E. Tiesības kā zināšanas un komunikācija. Jurista Vārds, 2017, Nr.46 (1000).
67. Litvins G. Kad tiesu varai jākontrolē Saeimas lēmumi. Jurista Vārds, 2015, Nr.46 (898).
68. Matule S. Sabiedrība un tiesa: sarunāties vai norobežoties. Jurista Vārds, 2017, Nr.29 (983).
69. Osipova S. Tiesiska valsts vai "tiesnešu valsts". Jurista Vārds, 2016, Nr.27 (930).
70. Pētersons M. Vai vienlīdzības princips ir piemērojams, ja salīdzināmā situācija ir prettiesiska. Jurista Vārds, 2016, Nr.13 (916).
71. Saeimai ir nepieciešams likumdošanas analīzes dienests. Jurista Vārds, 2015, Nr.41(893).
72. Smiltēna A. Neokantiešu tiesību izpratne. Likums un Tiesības, 2007, Nr. 4 (92).
73. Ziemele I. Tiesiskuma audits: vai Latvija ir tiesiska valsts? Jurista Vārds, 2017, Nr. 46 (1000);
74. Forte F.D. The Rule of Law and the Rule of Laws. In: Cleveland State Law Review [Vol.38:97], 1990. Pieejams:
https://engagedscholarship.csuohio.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1009&context=fac_articles.

Starptautiskie tiesību akti:

75. United Nations resolution Nr.72/119 adopted by the General Assembly on 7 December 2017 Pieejams:
<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N17/432/53/PDF/N1743253.pdf?OpenElement>
76. Starptautiskās tiesas statūti. 18.04.1946. Pieejams:
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:V2nAaJ4uv5YJ:vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/Charter%2520of%2520the%2520UN.doc+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=lv&client=safari>

Eiropas Savienības tiesību akti:

77. Līgums par Eiropas Savienību. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. [07.06.2016. red.]

Latvijas normatīvie akti:

78. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [14.06.2016. red.]
79. Valsts Civildienesta likums: LV likums. Pieņemts 07.09.2000. [11.04.2017.red.]
80. Administratīvā procesa likums: LV likums. Pieņemts 25.10.2001. [01.03.2017.red.].
81. Valsts pārvaldes iekārtas likums: LV likums. Pieņemts 06.06.2002. [01.01.2018.-31.05.2018. red.]
82. Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums: LV likums. Pieņemts 31.05.2012. [01.01.2017.red.]
83. Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību: LV likums. Pieņemts 08.06.1994. [01.01.2010.-30.06.2012.red.].

84. Kārtība, kādā valsts pārvaldē tiek izvērtēta tiesību normas atbilstība augstāka juridiskā spēka tiesību normai: Ministru kabineta 2004.gada 21.jūnija noteikumi Nr.554. [10.07.2004. red.]

Ārvalstu nacionālie normatīvie akti:

85. Cilvēka un pilsoņa tiesību deklarācija (Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789), pieņemta Francijā 1789.gada 26.augustā. Pieejams:
<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789.5076.html>.
86. Basic Law for the Federal Republic of Germany Article 20, 23 (1), 28 (1) [Vācijas konstitūcija]. Pieejams:
https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0118.

Juridiskās prakses materiāli:

Satversmes tiesas nolēmumi

87. Satversmes tiesas 1999.gada 9.jūlija spriedums lietā Nr.04-03(99).
88. Satversmes tiesas 2002.gada 21.janvāra spriedums lietā Nr. 2001-09-01.
89. Satversmes tiesas 2002.gada 20.maija spriedums lietā Nr.2002-01-03.
90. Satversmes tiesas 2005.gada 16.decembra spriedums lietā Nr.2005-12-0103.
91. Satversmes tiesas 2007.gada 28.februāra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2006-41-01.
92. Satversmes tiesas 2007. gada 11.aprīļa spriedums lietā Nr. 2006-28-01.
93. Satversmes tiesas 2008. gada 27. marta spriedums lietā Nr. 2007-17-05.
94. Satversmes tiesas 2009.gada 20.janvāra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2008-08-0306.
95. Satversmes tiesas 2009.gada 4.februāra spriedums lietā Nr.2008-12-01.
96. Satversmes tiesas 2011.gada 14.aprīļa sprieduma lietā Nr.2010-62-03.
97. Satversmes tiesas 2013.gada 24.oktobra spriedums lietā Nr.2012-23-01.

98. Satversmes tiesas 2014.gada 9.janvāra spriedums lietā Nr.2013-08-01.
99. Satversmes tiesas 2015.gada 8.aprīļa spriedums lietā Nr.2014-34-01.
- 100.Satversmes tiesas 2016.gada 21.oktobra lēmums lietā Nr. 2016-03-01.
- 101.Satversmes tiesas tiesneses Ziemeles I. 2017.gada 9.novembra atsevišķās domas lietā Nr.2016-31-01.

Augstākās tiesas nolēmumi

- 102.Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004.gada 30.marta spriedums lietā Nr.SKA-5/2004.
- 103.Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004.gada 15.jūnija nolēmums lietā Nr.SKA-78.
- 104.Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2005.gada 4.jūlija nolēmums lietā Nr.SKA-219.
- 105.Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 31.janvāra lēmums Nr.SKA-119/2006;
- 106.Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 7.februāra spriedums lietā Nr.SKA-38/2006.
- 107.Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 14.februāra spriedums lietā Nr.SKA-23/2006.
- 108.Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 17.augusta lēmums lietā Nr.SKA-419/2006.
- 109.Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2008.gada 8.maija spriedums lietā Nr.SKA-153/2008.
- 110.Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009.gada 16.marta spriedums lietā Nr.SKA-30/2009.
- 111.Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012.gada 16.novembra spriedums lietā Nr.SKA-555/2012.
- 112.Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2015.gada 8.septembra spriedums lietā Nr. SKA-0756-15.
- 113.Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2016.gada 28.oktobra spriedums lietā Nr.SKA-281/2016.
- 114.Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017.gada 28.decembra spriedums lietā Nr.SKA-253/2017.

115. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017. gada 5. jūlija spriedums lietā Nr. SKA-48-/2017.
116. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017. gada 21. marta spriedums lietā Nr. SKA-213/2017.
117. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2018. gada 3. aprīļa spriedums lietā Nr. SKA-858/2018.

Apgabaltiesas nolēmumi

118. Administratīvās apgabaltiesas 2017. gada 12. jūnija spriedums lietā Nr. A420340212.

Avoti internetā:

Vārdnīcas un skaidrojumi

119. Spektors A. Valsts. Tezaurus – skaidrojošā vārdnīca. Pieejams:
<http://www.tezaurs.lv/#/sv/valsts>
120. Spektors A. Konstitūcija. Tezaurus – skaidrojošā vārdnīca. Pieejams:
<http://www.tezaurs.lv/#/sv/konstitucija/1>
121. Šaubas. Tulkojošā vārdnīca. Pieejams:
<https://lv.oxforddictionaries.com/skaidrojums/saubas>
122. Pamatots. Tulkojošā vārdnīca. Pieejams:
<https://lv.oxforddictionaries.com/skaidrojums/pamatots>
123. Valsts. Pieejams:
<http://tezaurs.lv/#/sv/valsts>.
124. Definition Praktische Konkordanz. Pieejams:
<https://staatsrecht.honikel.de/de/glossar.htm?seite=lexikon&b=Praktische+Konkordanz>
125. Rule of law. Pieejams:
<http://www.dictionary.com/browse/rule-of-law>.

126. 20.02.2017., 10.02.2016., 10.02.2015. publicētie pārskati par Satversmes tiesas darbu no 2015. līdz 2017.gadam. Pieejami:
<http://www.satv.tiesa.gov.lv/blog/category/parskati/>
127. Eiropas Savienības vērtības. Pieejams:
http://www.esmaja.lv/sites/default/files/root/Eiropas%20eksamens/10-12/1versija_2016/Eiropas_Savienibas_vertibas.pdf
128. Konkurences padome. Starpziņojuma par Negodīgas mazumtirdzniecības prakses aizlieguma likuma ieviešanas novērtējumu. Pieejams:
<https://www.kp.gov.lv/documents/e7512123f780e32bf7f20a7c9553fcfd81be8fb8>
129. Par valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis. Pieejams:
http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/17092012_Viedoklis_2.pdf
130. Tiesnešu ētikas komisijas 2008.gada 1.augusta skaidrojums. Pieejams:
https://www.tiesas.lv/Media/Default/Tiesne%C5%A1u%20%C4%93tikas%20komisijas%20s%C4%93des2/Skaidrojums_4.doc
131. Ziņu aģentūra LETA. Eiroparometrs: Latvijas iedzīvotāju uzticība valdībai un tiesu sistēmai ir viena no zemākajām ES. Pieejams:
<http://www.leta.lv/es/item/3D25E173-6A69-433F-899D-3E254748B2CC/jaunumi:news/>
132. European Commission for Democracy through law (Venice Commission). Report on the Rule of Law. Pieejams:
[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-e).
133. The PHARE Programme and the enlargement of the European Union. Pieejams:
http://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/33a1_en.htm
134. Европейская Комиссия за демократию через право (Венецианская комиссия). Доклад о верховенстве права. Pieejams:
<http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282011%29003rev-rus>
135. Принцип верховенства закона в правовом государстве. Pieejams:
<https://studfiles.net/preview/3363217/page:12/>

Arhīva materiāli

136. Latvijas Republikas 7.Saeimas Juridiskās komisijas Apakškomisijas darbam ar Administratīvā procesa likumu 1999.gada 26.maija sēdes protokols Nr.2. *Pieejams Saeimā pēc individuāla pieprasījuma.*
137. Levits E. Par dažiem Administratīvā procesa galvenajiem principiem (I) 02.06.2001., no paskaidrojuma raksta Administratīvā procesa likumam. *Pieejams Saeimā pēc individuāla pieprasījuma.*
138. Luter-Thuemmel D. 30.08.2000. ES Phare Korupcijas novēršanas programmas komentārs. *(nav publicēts)*
139. Tieslietu ministrijas 25.07.2017. atbilde uz iesniegumu Nr.1-24/952-N. *(nav publicēts)*

Likumprojektu anotācijas

140. No likumprojekta “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” (Nr.1075/Lp11) 2014.gada 12.februāra anotācijas. No likumprojekta “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” (Nr.1075/Lp11) 2014.gada 12.februāra anotācijas. Pieejams:
[http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/b43c3662fc9dec4bc2257cf4001ef50b/\\$FILE/12_13-3-21-11_14.pdf](http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/b43c3662fc9dec4bc2257cf4001ef50b/$FILE/12_13-3-21-11_14.pdf)
141. Ministru kabineta 2006.gada 16.maija. rīkojuma Nr.344 “Ministru kabineta iekārtas likuma koncepcija” Pieejams:
<http://polsis.mk.gov.lv/documents/1967>

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Maģistra darbs “Tiesiskuma un likuma ievērošanas principa kolīzija demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā” ir izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Tiesību teorijas un vēstures zinātņu katedrā.

Ar šo apliecinu, ka darbs veikts patstāvīgi, tajā ir izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Maģistra darba autore: Viktorija Nagla, personiskais paraksts:

Darba vadītāja: Prof., Dr.iur. Daiga Rezevska

Vadītājas atzinums: darbs ir/nav rekomendējams aizstāvēšanai:

Darba recenzents (vārds, uzvārds, zinātniskais grāds):

Atbildīgās personas atzīme par maģistra darba saņemšanu:

Darbs iesniegts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Tiesību teorijas un vēstures zinātņu katedrā: 20.04.2018.

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē:

- datums:
- protokola numurs:

Darba vērtējums: